

Filozofie, ekonomie, politologie, sociologie, psychologie, historiografie

MARATHON

6/2006

číslo 70

**Teoretický časopis věnovaný otázkám postavení
člověka ve světě, ve společnosti, v současném dění**

Číslo věnované Teorii her - Game Theory

Obsah:

POČÁTEČNÍ MYŠLENÍ VE SPOLEČENSTVÍ „PASTÝŘŮ BYTÍ“	3
Recenze: Aplikace teorie redistribučních systémů.....	10
O počátku a bytí.....	11
OBECNÁ TEORIE REDISTRIBUČNÍCH SYSTÉMŮ.....	12
Poznámky k teorii redistribučních systémů.....	21
APLIKACE TEORIE REDISTRIBUČNÍCH SYSTÉMŮ	25
Recenze: Aplikace teorie redistribučních systémů.....	31
TEORIE HER V MIKROEKONOMII: KDE A PROČ?.....	32
NEJNOVĚJŠÍ V TEORII REDISTRIBUČNÍCH SYSTÉMŮ: HRY S LICITACÍ.....	38

MARATHON

Internet: <http://www.valencik.cz/marathon>
<http://misc.eunet.cz/marathon>

Vydává:

Radim Valenčík
jménem Otevřené společnosti příznivců
časopisu MARATHON

Vychází od listopadu 1996

Registrační značka: MK ČR 7785

ISSN 1211-8591

Redigují:

Jaromír Beringer
e-mail: beringer@kfi.zcu.cz
Vladimír Prorok
e-mail: prorok@vse.cz
Pavel Sirůček
e-mail: sirucek@vse.cz
Radim Valenčík (224933149)
e-mail: valencik@cbox.cz

Redakce a administrace:

Radim Valenčík, Ostrovní 16
110 00 Praha 1
tel.: 224933149
e-mail: valencik@cbox.cz

MARATHON is a bi-monthly Internet magazine founded in Prague at the end of 1996. Its aim is to help to clarify, from central and east European perspective, the reasons of present entanglement of the world developments, and participate in the search for prospective solutions.

About 120 authors contribute to the magazine on a regular basis and more write for it occasionally. So far MARATHON has been published in Czech with occasional documentation annexes in English or German. English summaries of articles are envisaged based on specific interests of readers.

Themes most often treated in the magazine include human capital, investments in education and other forms of human capital, nature and consequences of globalization, new approaches in economic theory (an attempt for synthesis of seemingly disparate concepts of K. Marx, J. Schumpeter, M. Friedman, G. Becker and R. Reich with regard to role played by innovations and the search for new space for economic growth), etc. Several specific projects of human capital investments have been developed on the basis of concepts analyzed in MARATHON.

The magazine can be accessed at:

<http://valencik.cz/marathon>

E-mail contact: valencik@cbox.cz

Do rukou se vám dostává časopis Marathon 6/2006. Jako obvykle, nejdřív některá základní sdělení:

- Zatím je časopis šířen finančně nenáročnými formami - několik xerokopií, prostřednictvím disket, zaslán prostřednictvím fax modemu, prostřednictvím sítě INTERNET (<http://valencik.cz/marathon>).

- Časopis vychází jednou za dva měsíce, vždy 15. dne prvního z dvojice měsíců, které jsou po sobě. Nejbližší řádné číslo (1/2007) bude vydáno a objeví se na Internetu 1. ledna 2007.

- Rozsah časopisu je 40 stran tohoto formátu, což odpovídá přibližně 120 stranám standardního formátu.

- Kontaktní spojení, na kterém lze získat podrobnější informace o časopisu, vyjádřit připomínky, zaslat příspěvek apod., je (prozatím) prostřednictvím domácího telefonu: 224933149 (R.Valeník).

- Příspěvky, případně připomínky a náměty, vzkazy redakci apod. lze rovněž zasílat na e-mailovou adresu: valencik@cbox.cz.

- V srpnu 1997 byl Marathon registrován ministerstvem kultury ČR, na vyžádání je distribuován užšímu okruhu čtenářů v běžné časopisecké podobě, je rovněž k dispozici v Národní knihovně v Praze Klementinu.

- V časopisu jsou uveřejňovány materiály vzniklé při řešení projektu GA ČR Investování do sociálního kapitálu a efektivnost (402/06/1357).

- Od počátku roku 2006 je Marathon vybaven redakčním systémem, prostřednictvím kterého lze zveřejňovat příspěvky a reagovat na již uveřejněné příspěvky.

- Příspěvky uveřejňujeme vždy recenzované a včetně recenze (příp. ohlasu).

1. Úvodní poznámka

K 10. výročí našeho časopisu

Právě uplynulo 10 let od založení našeho časopisu (na podzim 1996 vyšlo nulté číslo). Při této příležitosti připravujeme odborné setkání příznivců a zájemců. Uskuteční se v rámci **Teoretického semináře ekonomie produktivní spotřeby a sociální investování** (podrobnější informace viz www.vsfs.cz → Výzkum a projekty → Teoretický seminář EPS - SI) v **pondělí 27.11. od 17.30 v budově VŠFS Estonská 500** (místnost 125 nebo 126) formou tématické besedy **Redistribuce jako problém (k otázce role státu v oblasti sociálně zaměřeného přerozdělování)**.

Příspěvky doručené v elektronické podobě budou uveřejněny ve Zvláštním čísle časopisu Marathon.

Zveme všechny zájemce jak k účasti, tak i k zaslání či předání přímo na místě příspěvků v elektronické podobě (ve wordu) v rozsahu 1-20 normostran. Příspěvky budou upraveny a rozeslány všem, co do diskuse vstoupí, tak, aby každý mohl na jejich obsah reagovat. Poté i s příslušnými reakcemi budou zveřejněny v již zmíněném Zvláštním čísle.

K teorii redistribučních systémů

Pokud se podíváme na obsah čísla, zjistíme, že je z převážné části (kromě samostatné stati M. Jamného a recenze k ní) věnován tomu, co se podařilo udělat v rozvoji teorie redistribučních systémů. Záměrně.

Považujeme totiž toto téma za nosné a perspektivní. Proto v dodatku uveřejňujeme i nejnovější poznatky, které jsou důležité pro dotvoření představy o významu dané problematiky.

2. Hlavní materiály

Počáteční myšlení ve společenství „pastýřů bytí“

Michal Jamný

Chcít porozumět počátku filozofie – jak praví Martin Heidegger – znamená přiblížit se jejímu základnímu problému, otázce bytí. Název filozofovy profesorské práce upozorňuje na bytostnou souvislost mezi bytí a časem. Jak však další Heideggerova zkoumání ukazují, „Bytí a čas“ se neměl stát konečnou metou pro zodpovězení otázky: Kde má filozofické tážení svůj počátek? Pozdní Heidegger nahrazuje strnulé transcendentální formy času jeho dějinným protějškem. Přesto ani tato revize není konečná. I postmoderní filozofie v daném ohledu rovněž chce říci své. Moje práce se tak pokusí kriticky tázat po možnostech počátečního myšlení v současnosti.

O smysluplnosti otázky po počátku

Za předem nejistý musíme prohlásit pojem samotného počátku. Zatímco středověká filozofie klade rovnítko mezi počátek bytí a Stvořitele všeho jsoucího¹, postmoderní myslitel Derrida na něj nahlíží jako na holý mýtus: řeč o počátku znamená chtít nalézt střed struktury. On však již byl podroben dekonstrukci, tj. žádná struktura (idea, bůh, transcendentálie...) si nesmí nárokovat místo počátku myšlení, protože by se tím na světě dopustila násilí². Rozvržená paleta možností nás tak orientuje mezi dva extrémy: počátek lze myslet z čistého bytí (purus actus) – a tedy musí být nejvyšším předmětem našeho zájmu, či naopak jej lze považovat za zcela zavrženíhodný... Nejistým se stává nejen to, co je počátek, nýbrž také se dosud ani nevysvětluje, zda má ještě smysl se po počátku filozofie tázat. V této nepřehledné situaci se vrátíme k Heideggerovu pojmu počátku a jeho následné kritice Karlem Löwithem za účelem pokusu vyhnout se oběma extrémům. Totiž naše zkoumání má v úmyslu dát smysl pojmu počátku i v pluralitní společnosti, aniž bychom se dopustili znásilnění světa.

Heidegger klade počátek filozofie do řeckého světa³. V něm došlo pod vlivem údivu k otevření otázky po bytí. Její otevření neznamená pro Heideggera dát vyčerpávající odpověď. Být na cestě poznání, vystát nabídnutou otevřenost, to je od počátku úkolem myšlení. Avšak tážavá otevřenost údivu byla spěšně umlčena polovičatou odpovědí: bytí je jsoucí... Veškeré bytí bylo od té chvíle myšleno ne v jeho slovesné podobě, což mu přísluší, nýbrž v substanciálním tvaru. Bytí je to a to⁴. Otázka po *děni* bytí byla v okamžiku jeho objevu počátečním řeckým myšlením spěšně zapomenuta – totiž vyložením bytí ze jsoucího, z věcí ve světě. Naznačená zapomenutost vrcholí v novověku a modernitě, kdy věda a technika se zmocnily lidského světa (samotný rozvrh

¹ Tomáš Akvinský chápe identitu bytí a pravdy z možnosti identity stvořitelské mysli a lidské duše. „Pravda jako *adaequatio rei* (creande) ad intellectum (divinus) ručí za veritas jako *adaequatio intellectus* (humani) ad rem (creatam)“ (Heidegger, Martin: *Pravda a bytí*. Mladá fronta, Praha, 1993, str. 15), totiž stvořené věci nesoucí v sobě Boží ideu jsou mírou pro poznání lidské. Jenom díky tomu, že věcem byly aktem stvoření vtisknuty Božské formy, může člověk dosahovat obecného (věčně platného) poznání v řádu konečných věcí.

² Derrida, Jacques: *Texty k dekonstrukci*. Archa, Bratislava, 1993, str. 177 – zde se praví, že před příchodem dekonstrukce struktura měla vždy určitý střed. Avšak na základě derridovského čtení se centrum rozpouští a je nahrazeno hrou. Hra odkazuje k možnosti změny, k pohybu v rámci pochopitelných pravidel. A základním pravidlem této hry v rámci metafyziky byla přítomnost (zde Derrida navazuje na Heideggerovo zkoumání). Dekonstrukce rozrušuje veškeré transcendentální usazeniny, které by protiřečily zlatému pravidlu jeho interpretace: nesvébytnost označovaného mimo hranice diskurzu. A v Gramatologii, str. 17 se praví, že i Heidegger patří do tradice, která řeč pasovala na usurpátora moci: písmo bylo *obrazem* prezenze – reprezentací. Totiž ještě filozof z Meßkirchu považuje logos za místo dění pravdy. Nerozlučně svázal logos a alétheia. Proto ani jeho myšlení neobejde břitva dekonstrukce bez povšimnutí. Heidegger je v tomto smyslu pro Derridu stále metafyzikem, a proto i na něj se koneckonců vztahuje výhružné spojení: „Násilí a metafyzika“.

³ Návrat k řeckému počátku znamená zaměření zraku k původní nerozlišenosti pravdy a bytí, které Heidegger shodně s řeckým myšlením identifikuje v pojmu alétheia. (Walter Biemel: *Martin Heidegger*, Mladá fronta, Praha, 1995, str. 195)

⁴ Za základní rys metafyziky Heidegger považuje vůli ke kladení, tj. podsouvání do pokladu (*hypokeimenon*) světa určité jsoucí: Boha, transcendentální určení, dialektického Ducha, či hodnoty. (Srov. Heidegger, Martin: *Konec filozofie a úkol myšlení*, OIKOYMENH, Praha, 1993)

bytí orientoval člověka k předmětnému vnímání světa a posléze k jeho využívání – „sjednávání“) a omezily jeho rozhled na ovládání jsooucího.

Z toho je i pochopitelný Heideggerův postoj k vlastní současnosti. Ona se stává absolutní nocí, nejhlubší zapomenutostí bytí. Pro všude vládoucí technologický přístup ke světu jsme zcela přehlédli základní charakter všech věcí: že existují.

Paradoxně však nejhlubší opomenutí základu přikládá člověka nazpět své podstatě: starosti o bytí („pastýřství bytí“). A tak Heidegger mluví o *druhém* počátku: Bytí na sebe dnes upozorňuje ne s lehkostí údivu, ale svojí tíhou: nudností⁵, nouzí⁶, úzkostí⁷... (To je cesta, kterou se zapomenutost převrací v upamatování). Nouze současnosti tvoří rámec i pro Heideggerovo myšlení, jež se tím stává vpravdě dějinné, protože myslí ne svévolně, ale z diktátu samého času.

Heidegger tak nastiňuje teorii dvojího počátku pro pravdivé myšlení, z čehož plyne, že vše, co se rozkládá mezi těmito dvěma „světly“ okamžiky dějin bytí, je jakýmsi vzdalování se od původního a počátečního myšlení.

Zároveň by však bylo chybné, kdyby se čtenář domníval, že technika coby současný způsob přístupu ke světu je Heideggerem demonizována. Jak připomíná Walter Biemel: demonizaci techniky Heideggerovi podsouvat je zcela chybné, protože celé novověké odklonění od pravdy bytí není z vůle člověka, ale z rozvrhu samotných dějin bytí⁸. Zároveň si nelze pod pojmem techniky představovat soubor strojů, nástrojů a technologií. Technika je způsob otevřenosti věcí světa, tedy představuje cestu přicházení jsooucí k člověku, totiž ono jak se mu věci ukazují⁹. Ty už přestaly být předměty; nejde už o poznávání přírodních a historických objektů (novověk), ale pomalu vše přírodní i společenské se transformuje do jakési zásobárny využitelného potenciálu, energie.

Nicméně i když nebudeme freiburskému rektoru chtít podsouvat demonizaci techniky, nelze popřít, že je Heideggerovou optikou novověká a moderní zkušenost přinejmenším odsunuta do nepodstatnosti tázání a vynesena je řecká filozofická otevřenost tázání, protože narazila na časový základ bytí, i když byl příliš rychle zapomenut.

Karl Löwith se neubrání při bližším průzkumu Heideggerových závěrů konstatování, že novověk je v daném případě jednostranně nahlížen, totiž zdiskreditován. Zneuznání porenesančních snah jde ruku v ruce s glorifikací řeckého počátku. Až nakonec vše zlé se v dobré obrátí: v druhý počátek. V této souvislosti je snad oprávněné se spolu s Löwithem podívat nad tím, jak Heidegger propojuje myšlenku řeckého počátku a křesťanský eschatologický motiv druhého příchodu¹⁰ – parusie (i když v hávu neosobního bytí). Je na povážení, zda lze neosobnímu principu (bytí jako úvlasti) podsouvat takové vykupitelské rysy¹¹. Snad nás přemáhá i pochyba o tom, jestli pojem bytí je stále „zcela ateistický“, jak Heidegger v raném a středním období své tvorby hlásá. Oprávnění pak najde i otázka, zda následkem naznačeného postupu neprodělává bytí jakýsi druh mytizace, totiž jestli není nořeno do téměř náboženského tajemna? (Mýtiko – eschatologický charakter Heideggerova bytí je dle slov jeho kritika úhlavní příčin přitažlivosti ontologie freiburského rektora pro široké davy¹². Proto naše

⁵ Tuto variantu příchodu bytí nabízí v přednášce „Co je metafyzika“ a především v „Grundfragen der Philosophie“

⁶ Pojem příznačný pro celou pozdní Heideggerovu tvorbu

⁷ Způsob naladění, který opanoval především „Bytí a čas“, avšak stejnou měrou je příznačný i pro přednášku „Co je metafyzika“ z r. 1929. V Heideggerově textu „Pro mnohé a vzácné“, který Jiří Michálek nabízí v knize „Údiv a zdrženlivost“ se považuje za tři základní charakteristická naladění pozdního filozofa díla: 1) uleknutí (což je vztahem ke jsooucí v době, kdy nás zaráží jeho nesmyslnost. To nás vede k pozastavení se nad jeho bytím-tu), 2) zdrženlivost (nesmyslnost nám otevírá jinou možnost přístupu ke jsooucí, než ve světle Gestellu, stavění, totiž v zastavení, zdržení se u jejího bytí), 3) ostych (neznásilnit věc technikou je umožněno nesuverénním vystavením, dání v šanc člověka bytí).

⁸ Srov. Walter Biemel: Heidegger, Mladá fronta, Praha, 1995, str. 155

⁹ Srov. Heidegger: Věda, technika a zamyšlení, OIKOYMENH, Praha 2004, str. 28

¹⁰ „Es ist vorzüglich dieser religiöse Unterton eines epochalen und eschatologischen Bewußtseins, auf dem die Faszination von Heideggers Denken beruht“, Karl Löwith: Denker in dürftiger Zeit, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen, 1965, str. 12

¹¹ Vlastní problém Heideggerova pojmu dějin je tedy založen v tom, že zatímco on se pokouší o myšlení řeckého počátku z alétheia, oplodní jej paradoxně potenci k příchodu, který je čistě židovsko-křesťanským motivem. (srov. Löwith, Karl: Heidegger. Denker in dürftiger Zeit. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen, 1965, str. 60). Heidegger je zde Löwithem obviněn ze slučování physis a historia, mezi kterými Heidegger nespátuje nějakou zásadnější časovou odlišnost – proto jsou pro něj stejně přípustné pro horizont řeckého počátečního myšlení (bytí jako alétheia).

¹² Löwith je zastáncem názoru, že zatímco situace po první světové válce ukazovala směrem k nietzschovskému destruktivismu, a tím tedy mohla stát přitažlivá pro širší masy, což v případě Heideggerově se dařilo, po válce druhé už nebylo co destruovat. Všechna zázvěti byla šupem pryč. Filozofická múza proto nyní začala kynout opačným

námítka proti Heideggerovu pojmu bytí bude směřována k jeho příliš teoretickému charakteru, který až téměř mysticky zakrývá původní, poměrně jasnou základnu původnějšího smyslu pojmu dvojího počátku, totiž pluralitního počátku – viz níže).

A Löwith není jediný, který se v daném případě obává prosakování religiozity do oblasti bytí. Uvedme Sloterdijkovu výtku v „Pravidlech pro lidský park“ na adresu Husserlova žáka, jenž je obviněn z „kryptokatolicismu“¹³: V době, kdy projekt klasického vzdělání (=humanizace Evropy) skrze četbu závazného kánonu klasických autorů přestává fungovat, nabádá Heidegger k tvorbě eschatologicko-mystického společenství „pastýřů bytí“...

Znamená to snad, že dnešní pokus o zhlédnutí počátku filozofie je nutně ztracen v nějaké formě pokřesťanské eschatologie? Či naopak, že nám nezbyvá, než se upínat k řeckému světu a vše ostatní prohlásit za odpadající a zapomínající. Naše odpověď je v této věci záporná. Pro bližší vysvětlení se vrátíme k první intenci úvahy. Pokusíme se pochopit počátek ze samotného času.

O pluralitě počátku: řecká a křesťanská verze času

I)

Především pokud mluvíme o počátku – už to samo znamená, že máme na mysli časovou kategorii. A co je čas sám? Snad za vodítko pro další zkoumání nám může posloužit opět Heideggerovo pojetí (koneckonců on přivedl do zorného pole moderního myšlení problém počátku myšleného na podkladu času). A nebude překvapením, že u něj nalezneme analýzu CHRONOS, který Evropa přejala mimo jiné z Aristotelovy Fyziky. V ní je čas vyvozen z pohybu, pouze na něm je čas měřitelný, pouze z něj je čas sám určitelný. Avšak jak Löwith kriticky na Heideggerovu adresu poznamenává, v případě Aristotelova textu se nejedná (a ani jednat nemůže) o čas konečné změny, o čas přítomnosti (jak se rodák z Meßkirchu snaží při jeho interpretaci vyvodit), ale o čas založený na nekonečném kroužení nebeských těles¹⁴. To bylo „časomírou“ řeckého světa. Proto není přiměřené chtít podsouvat antické optice změnu jako konečné dění, když materie sama je nekonečná, časově neomezená; každé tvoření vede k zániku a zánik nazpět k novému tvoření. Z řečeného vyplývá, že řecký čas se pohybuje v kruhu. Chronos je časem střídavy ročních období, je klokotáním věčného vzniku a zániku.

Podobně mylný je podle Löwitha i Heideggerův pohled na Nietzscheho pojetí času, ze kterého se freiburský myslitel snažil vypreparovat pouze trojnu existenciálních časových „extází“, přičemž zcela zneuznal svébytnost mytologické myšlenky „věčného návratu téhož“ (v raném období tvorby, především v „Bytí a času“)¹⁵. Později se dal cestou její rehabilitaci tím, že věčný návrat byl jím vyložen jako existentia pro určitou esenci: vůli k moci. Tak chtěl Heidegger dokázat hřích nihilismu v dílně největšího kritika nicoty: Nietzsche prý vězí pevně v metafyzické tradici z důvodu rozdělení existence a esence, které bylo jejím znakem již od počátku. Ke svému zbloudění měl být poslední z epigonů 19. století zaveden přehlédnutím jejich nejhlubšího společného základu: bytí, které – jak Heidegger uvádí – bylo Nietzschem kvapně vyloženo z hodnot. Proto muselo na sobě zakusit poslední vzmach lidské vášně k antropomorfizaci světa, k nezaloženému seberošíření lidské subjektivity, k vševládě vůli k moci¹⁶.

Z toho můžeme rezultovat: jak Heidegger, tak také Nietzsche zhlédli v řeckém myšlení počátek západní kultury. I když oba jej nehodnotili stejně, přesto v jistém ohledu ani jednomu nelze upírat zásluhu při poukázání na svébytnost řeckého myšlení a řeckého počátku. S tím nelze jinak, než souhlasit, avšak s poznámkou, že nesmíme přecenit natož pak absolutizovat dosažnost naznačeného zkoumání. Löwith správně poznamenává, že konečnost vstupuje do horizontu lidského myšlení až s nástupem křesťanství, proto těžko – jak to činí Heidegger – chtít od fýsis a alétheii vyvodit zkušenost konečné dějinnosti v dnešním slova smyslu. A vůbec nelze řecké myšlení a pojetí času považovat za jediný počátek.

Pro lepší porozumění setrvejme ještě chvíli naším zkoumavým pohledem u bran antiky, abychom mohli zhlédnout její časový základ. Už Nietzsche upozorňuje: jedná se o čas, který plyne v kruhu, je to čas věčné změny, jež však nic nové netvoří a zároveň ani nic nového neočekává, neboť stále uskutečňuje totéž. Creatio ex nihilo je v jeho rámci čistým nesmyslem proto, že vždy už něco bylo. Časové plynutí je bez počátku, neboť – jak

směrem – k *spásnému* bytí (srov. Löwith, Karl: Heidegger. Denker in dürftiger Zeit. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen, 1965, str. 8)

¹³ Srov. Sloterdijk, Peter: Regeln für den Menschenpark, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1999, str. 29

¹⁴ Srov. Löwith, Karl: Heidegger. Denker in dürftiger Zeit. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen, 1965, str. 70

¹⁵ Srov. Löwith, Karl: Heidegger. Denker in dürftiger Zeit. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen, 1965, str. 85 – 102

¹⁶ Srov. Martin Heidegger: Nietzsche I,II. Neske, Stuttgart, 1990

připomíná Mircea Eliade¹⁷ – čas kruhový je založen v mýtu, totiž na realitě „in illo tempore“, kterou kruhové otáčení donekonečna opakuje bez možnosti skutečné volby. Veškeré dění je podrobno diktátu osudu. Nelze se vymanit z jeho moci. Celý svět napodobuje mýtické vzory. A obnova vesmíru nepřijde z budoucnosti (viz abrahámovská náboženství), ale z minulosti, z návratu téhož.

Domnívám se, že pojmy jako jsou logos, idea, úsia vznikaly právě na stabilitě kruhově otáčejícího se téhož. Skutečná věda (EPISTÉMĚ) pohrdá proměnlivými obrazy měnícího se konkrétna snažící se nahlédnout za ně na konstanty bytí, na vzory platné pro všechny věky. Opozice často kladená do počátku řecké filozofie MYTHOS versus LOGOS má sice své oprávnění – vysvětluje počátek pohledu na svět pomocí rozumu, a ne již z náboženského přesvědčení (DOXA), přesto však z hlediska časové struktury zde většího rozdílu nelze očekávat. Od mýtu k logu se rozhodující změna v otázce základu času (jako základu bytí) neudála. Jejich společnou časovou strukturou je věčný návrat téhož.

II)

Naznačené chápání času je pro evropskou kulturu skutečně zakládající, ale přesto je nelze považovat za dominantní. Stejnou měrou totiž ovlivnil okcident i čas lineární. Hebrejsko-křesťanský pojem času – KAIROS – se nepochybně odlišuje od mýtického pojetí. V poměrně jasných konturách vypracovává tuto diferenci Emmanuel Lévinas, když rozlišuje mezi Odysseovým *osudem*, jehož putování se začíná stejně tak jako končí na Ithace, tedy obepisuje kruh, a Abrahámovým *příběhem*; on vycházející z Uru opouští své rodiště, aby následoval volání Hospodínovu, a vydává se do neznáma. Abrahámovi nemůže žádná sudička ani vědma zaručit šťastný návrat domů. Tento „hrdina“ se stává otcem víry podle Kierkegaardových slov ne proto, že přijal svůj osud, nutnost před věky vepsanou do hvězd, ale že byl připraven naslouchat *aktuální* promluvě Boha. Nová absurdita nepozůstává v přijetí fatum, ale v nemožnosti do jakéhokoliv osudu upadnout¹⁸.

Augustinovo Vyznání – jako dílo probouzejícího se individua¹⁹ – mohlo vzniknout až ve vědomí, že plynutí času není bezbřehé klotání téhož, ale že se čas odněkud ubírá a k něčemu směřuje. Duše už filozoficky vzato není pouze LOGOS, jehož smyslem je pochopit svět (KOSMOS) – nepůjde jen o pochopení od věků platných pravidel, nýbrž se stává výrazem otevřenosti pro nové, aktuální, nenadálé; (s)vědomí je především vztahem k Bohu, jež není neosobním, nekonečně vzdáleným principem, ale jednajícím a blízkou persónou (persónami).

V novém étosu je rovněž zaklíněna individualizovaná teorie poznání – iluminace. I když sice do značné míry se zakládá na poznání věčných forem a všim smyslovým, jež povede k odhalení jedinečnosti, se ještě dlouhý čas bude pohrdat, přesto iluminace vykazuje jasně individuální charakter – vyvolení Bohem²⁰.

Prohloubení naznačené tendence přinese vrcholný a především pozdní středověk, kdy se jednak v osobě Akvinského ale hlavně u pozdních nominalistů projeví silná tendence k individualizaci, kde jedinečnost se stane vlastním principem bytí věci (haecceitas). Lineární čas tak přijímá roli zcela pregnantního konstituenta věci samé.

Z dosud řečeného vyplývá, že netřeba se přenášet až do Evropy 20. století, jako to činí Heidegger, abychom zakusili druhý počátek evropského myšlení. Křesťanství, které je založeno na zcela odlišné racionalitě (totiž jiné časové struktuře) než na jaké stojí antický svět, je jinakostí uvnitř samotné západní kultury. Takto pojatý druhý počátek tvoří vůči prvnímu konkurenční systém. Už středověká Evropa je si toho velmi dobře vědoma – jak

¹⁷ Srov. M. Eliade: Mýtus věčného návratu, OIKOYMENH, Praha, 1994

¹⁸ Dorothea Glowacka v jedné své stati o Levinasově Abrahámovy říká: „This story, in which the Other emerges only as the transmutation of the same, is foiled by the Abrahamic journey, in which the promised destination is unknown.“

¹⁹ Richard Heinzmann tvrdí ve svém pojednání o středověké filozofii, že Řecko nezná v podstatě individualismus. Jemu jde o princip. Směřuje k poznání neosobního základu lidství příp. vesmíru. Proto je buďto kosmologií, nebo humanismem. Naproti tomu středověké myšlení vykazuje jasně individualistický ráz. Tedy člověk už není pouhou individualizací věčného neměnného ducha, nýbrž je sám v sobě duchem (Heinzmann, Richard: Středověká filozofie. Nakladatelství Olomouc, Olomouc, 2002, str. 15 – 19).

²⁰ I když Augustin z novoplatonismu přijímá krajní nedůvěru vůči smyslovosti a vnějšímu světu vůbec, přesto duši, která začíná existovat v čase, tedy má dějinný počátek, nemůže prostě přikhnout anamnesis. Naopak je zde vztah mezi člověkem a Bohem, který za upadlou lidskou duši obětoval svého jediného Syna, a tak je zde možný paprsek Boží (věčnosti) v proměnlivosti lidského života (vědomí).

můžeme vidět na problémech s recepcí novoplatonismu²¹, na sporu o Aristotela v průběhu 13. století²², a konečkonců i na renesanci samotné jako pokusu o návrat k řeckému počátku.

Uni-verzalizace

K velkým omylům západních dějin patří právě nepochopení plurality evropského myšlení v jeho samotném základu. Už na počátku nového věku se filozofové pohrdavě obrátí k druhému počátku a éru z něj vzešlou nazvou „středním věkem“ – jakýmsi časovým vakuem mezi moudrostí antiky a jejich současností. Domnívám se, že toto je zakládající okamžik pro novověk. Veškerý útok moderních a postmoderních myslitelů proti novověkým rozvrhům individuality je zakotven v nepochopení plurality samotného základu okcidentu. Proto je podle mě ukvapené činit velké rozdíly mezi novověkým a postmoderním myšlením – obojí je stále prosyceno universalistickou vášní k sjednocení těchto dvou časovostí²³, což nám umožňuje každé myšlení obvinít z nekonekventnosti, neboť ta neustále naráží na principiální diferencii ležící v samém základu okcidentálního bytí (= dějin).

Dát tedy uspokojivé řešení otázky po počátku neznamena – jak se domnívá Heidegger – vyhlásit počátek za událost s příchodem řeckého pojetí času jako přítomnosti (Anwesenheit: bytí založené na jsoucím), s dodatkem, že náš čas je nouzí, a tudíž úsvitem nového příchodu bytí, druhého počátku, (z toho plyne, že Heideggerův pojem nedbá věci samé – stavu věcí, ve kterých se západní myšlení nacházelo, ale spíše tvoří konstrukt času; freiburský filozof totiž nepronikl k jeho nejhlubší diferencii. Ta neleží mezi jsoucím a bytím, ale mezi řeckým časovým základem bytí a jeho lineárním protějškem). Stejně tak je nedostatečné prohlášení, jehož se nám odstavá od francouzského Derridy²⁴, který považuje hledání určitého principium za mýtické; taková pozice může být stejně neškodná jako nebezpečná, jak ukáží dále. (V tomto ohledu také chtít mluvit o konci dějin – jak to činí oba výše jmenovaní autoři – je podle mě příliš předčasné, protože zatím jsme neproměřili ani jejich začátek. Heidegger vlastně položil nový počátek do konce filozofie, ale to se mohlo stát pouze proto, že ještě neodkryl jeho skutečnou pluralitu.)

Domníváme – li se, že radikálně pluralitní společnost vzniká až s příchodem globalizace a sléváním kultur (Wolfgang Ivers²⁵), potom se mýlíme. Naopak v té době se velké rozdíly už smazávají, protože rozhodující jinakosti jsou pod sutí novověké vášně k jednomu pravému myšlení zastřeny. A chtít stavět velké hráze mezi moderní a postmoderní společností rovněž není zcela oprávněné, neboť stále přistupujeme k naší minulosti se stejným předpokladem – co se aspoň času týče: buďto budeme chtít glorifikovat antiku a zapomeneme na odlišnost lineárního plynutí času, nebo romanticko – reakcionisticky se přimkneme k středověku a ztratíme smysl pro porozumění hloubky mýtického totiž antického myšlení. Snad třetí nejschůdnější variantou pro většinu myslitelů je jejich syntéza, (Heideggerovo pojetí času jako přítomnosti, proti které je třeba položit nepřítomnost úvlasti je propojením aristotelského pojetí času a kairoliních dějin). Každopádně všechny tři případy vedou k jednostrannosti, která stojí na počátku nesvobody.

²¹ Konstituce individuality v křesťanství se nemohla zakládat na věčném koloběhu reinkarnací, nýbrž na jedinečné historii jednoho života.

²² Na sporu se Sigerem z Brabantu lze velmi jasně pozorovat podstatu nepoměru: stojí zde jednak křesťanské učení o individuální nesmrtelné duši; avšak proti tomu on postavil Aristotela vyloženého pod vlivem averroismu novoplatonsky, který podle jeho názoru rozlišoval mezi psyché, vegetativně – senzitivní formou umožňující člověka jako individuum a nús, intelektem dosahujícím obecně platného, totiž věčného poznání. Z čehož vyvodil Římem zatracovaný závěr: tedy věčné samo musí mít neindividuální charakter; nesmrtelným je pouze nús.

²³ Za vhodný příklad „postmoderního“ kriticismu považuji Derridovu stať: „Bílá mytologie“, ve které autor ukazuje, že celá západní metafyzika je určena mytologickým vyprávěním. Totiž stále opakujícím se motivem je logos (srov. Derrida, Jacques: *Texty k dekonstrukci*. Archa, Bratislava, 1993, str. 201). Stejně tak lze uvést i ústřední Lyotardovu publikaci „Postmoderní situace“ ve kterém zastává názor, že všechna věda je založena na vyprávěních. A žádný legitimační systém (Hegelův Duch, emancipační osvícenská teorie...) neměl jiného významu.

Z důvodu výkladu podstaty metafyziky z mýtu u obou postmodernistů se domnívám, že stále žijeme moderním předpokladem preference řeckého počátku jako jediného pravého.

²⁴ Derridovo projasnění vztahu mezi „Athénami a Jeruzalémem“ nabídnuté v „Násilí a metafyzika“ rovněž zůstalo stát na půli cesty, protože – jak jeho pojetí temporalit v Gramatologii dokazuje – je založeno na Heideggerově chápání, pro kterého znakem podlehnutí metafyzickému pokušení bylo upřednostnění přítomného na úkor nepřítomného: „das ist die Tatsache, wenn sich die Präsenz des Presenten von sich selbst trennt, sich selbst äußerlich ergänzt, indem sie sich absentiert, sich in der Selbst-Substitution hervorbringt.“ (Derrida, Jacques: *Grammatologie*. Suhrkamp, Frankfurt, 1983, str. 531)

²⁵ Srov. W. Ivers: *Naše postmoderní moderna*, Zvon, Praha, 1994

Snad nebude překvapivým tvrzení, že ideologie byla utkána v průběhu evropských dějin právě kombinací těchto dvou počátečních nití: kupř. komunismus představuje jistou variantu skloubení scientia (KOSMOS identifikován s výsledky analýzy výrobních poměrů) a sekularizované eschatologie (porevoluční komunistické společnosti), jehož výsledkem bylo otupení lidské schopnosti k jasnému kritickému úsudku. Německý nacismus pro změnu kombinuje mýtický materiál (starou germánskou religiozitu) s eschatologickým vyvrcholením (evropským prostorem ovládaným Árijci). Kdo by v době nejvyšší nouze nesáhl po jednom z nabízených kryptoreligiálních řešení!

Na těchto příkladech je zřejmé, že Heideggerovo řešení otázky po počátku času (základu bytí) nepřivádí západního člověka k dostačující otevřenosti vůči svému základu, své bytnosti. Ať už proměříme nabídnutou mírou rané či pozdní Heideggerovo myšlení, ideologickému pokušení (jako výrazu nesvobody k sobě samým) neunikneme. Pokud vyložíme čas jako temporalitu pobytu (viz „Bytí a čas“), vůbec tím ještě nedosahujeme potřebné otevřenosti vůči našemu vlastnímu základu. Naopak může dojít naplnění Adornova obavy²⁶, že smrt prožitá v předběhu ke smrti je uschopněna zastírat reálné umírání v koncentračních táborech, totiž že idea smrti nás učiní nevnímavými pro její nejhrůznější realitu (Heidegger píše na vícero místech: „Možnost je víc než skutečnost“).

Není taky jasné, zda máme dostačující zbraň proti ideologii, pokud se pokoušíme (nebo jsme pokoušeni) o vlastní otevřenost vůči řeckému²⁷ (příp. po-technickému) počátku – jak k tomu nabádá pozdní Heideggerova tvorba, poněvadž jakékoliv explicitní porozumění sekularizovanému eschatonu v obou případech chybí. Takové nevědění snadno může přivést i nejmoudřejší muže svého století na scestí. Heideggerova filozofie se stává dědicem renesančního a novověkého myšlení, které v naději, že dosáhne řeckého ideálu, slula do bezforemné šedi řeckou věčnost forem a křesťanskou naději na dějinnou eschatologii. V tomto světle není zcela nepochopitelné Heideggerovo „naivní“ očekávání směřované k převzetí moci Hitlerem v r. 1933 v Německu. Jeho příslušnost k NSDAP nebyla náhodná. Šla ruku v ruce se zastřením původní odlišnosti prvního a druhého počátku okcidentu – řeckého a křesťanského pojetí času. Bylo by však chybné z dosud řečeného vyvozovat, že Heideggerova filozofie je nacistická, jenom se přimykám k názoru, že nacismus byl pro něj akceptovatelný z důvodu, že na mýtický pojatý čas narouboval eschatologická očekávání. Největší nouzi spojil s příchodem posvatného²⁸. V tomto nacistický recept snese příměr s Heideggerovou filozofií. Nacismus a Heideggerovo myšlení bytí se shodují v nedbání pluralitního základu evropského myšlení.

Má-li tedy mít smysl i nadále mluvit o „zapomenutosti bytí“ v našem věku (aniž bychom se museli obávat konotací daného pojmu k německému nacismu a ideologii vůbec), je třeba ji vyložit ze zapomenutosti času. Ztratit čas²⁹ ze zorného úhlu má za následek opustit svůj vlastní počátek; a nemít počátek pro Evropana je

²⁶ Adorno zde říká „daß in den Lagern nicht mehr das Individuum starb, sondern das Exemplar... von Philosophen von der reinen Idealität als dem Tod gerechtfertigt...“ (Adorno, Theodor W.: *Negative Dialektik. Jargon der Eigentlichkeit*. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1997, str. 354)

²⁷ Heideggerovu tendenci k vykládání všeho dění z řeckého počátku lze nejlépe demonstrovat na jeho pojetí logu, který v žádném případě nemá individuální charakter, ale je neosobním principem: „...v bytování a vládě řeči se vždy znovu rozhoduje osud“ (Heidegger, Martin: *Věda, technika a zamyšlení*, OIKOYMENH, Praha 2004, str. 45). Z citace je zřejmé, že to není člověk, jeho vůle, svoboda..., co má pro dění rozhodující význam, nýbrž neosobní, nadindividuální řeč. Ona mu vládne, diktuje míru lidskému myšlení a konání. Člověka svazuje osudem, kterému nemůže uniknout. Tento fatalismus, který kupř. napadá i Sloterdijk – a mluví o něm jako o pietismu „pastýřů bytí“ – může mít vážné důsledky pro budoucí vývoj světa, především, když víme, že Heideggerovy teorie řeči (příp. jazyka) jako totalitního systému se ujímá celý postmodernismus a na jejím podkladě dále dekonstruuje subjektivitu, totiž představuje ji jako spojnicu či uzel „různic“, „diskurzů“... Kategorie svobody přechází z jedince na systém (který mezitím ztratil svůj střed, a jak Derrida připomíná, za jeho decentralizované centrum už lze dosadit pouze jazyk, systém suplementů). Naznačenou tendenci předpověděl s drtivou přesností a naléhavostí už Nietzsche, když vynesl větu o věčného návratu téhož. Snad může být zarážející chtít v době plném historicismu, plné dějinných eschatologií přijít s mytologickým pojetím času. Avšak je to Nietzscheův důvtip, který v základu těchto tendencí tušil dominantní postavení řeckého, mýtického étosu. Proto dále Heidegger a v podstatě celý postmodernismus je novým návratem k řeckému počátku – v jeho „systémové“ variantě. Hebrejsko-křesťanský počátek zůstává nadále opomenut. A proto též vrcholem svobody dnes Odo Marquard označí schopnost přecházet mezi jednotlivými diskurzy, či verzemi světa. Postmoderní etičnost se podle Lyotarda uskutečňuje jurisdikcí ad hoc, totiž systému práva založeném na floatingovém principu. Moralita je nahrazena právem, mezilidské vztahy překryty obchodními a právními dokumenty. Tedy tak vypadá naše poslední interpretace kruhově se otáčejícího kola osudu, totiž řeckého počátku. Sama marginalita linearity je bezezbytku skryta v jejím úplném opomenutí.

²⁸ V „Dopise o humanismu“ se mluví o bytí jako o „Heiles“, tedy o tom, což přináší uzdravení, spásu.

²⁹ Za celou postmoderní filozofii lze uvést dva příklady takového opomenutí: Derrida a Foucault. Michal Ajvaz říká při výkladu Derridova rozumního pojmu počátku, že Heideggerovo myšlení „neotřásl instanci logu a pravdy bytí jako „primum

totožné se ztrátou plurality. Vzdání se plurality nás odsuzuje k propadnutí vášni univerzality³⁰ našeho pohledu na svět – k světovládě evropanství, či ideologii. Heideggerův recept pro obnovení krize humanismu nepostačí: Nelze jen postulovat jeden slovesný pojem bytí (bytí jako událost), v jehož rámci v průběhu dějin vyšetříme odlišné metafyzické rozvrhy, ale je nutné vnímat průrvy v bytí samém. Nelze souhlasit plně s Heideggerovým míněním, že bytí je stále „totéž“, (i když ne „stejně“). To můžeme za předpokladu, že trvalým zůstává jedno dění („Bleibendes“), které rozhoduje o jsoucím ve světě. Pokusil jsem se však ukázat, že tomu tak není, že samy evropské dějiny jsou roztrhány brázdami odlišnosti, že zde existuje nejméně dvojí dění³¹.

Užitá literatura:

- Adorno, Theodor W.: Negative Dialektik. Jargon der Eigentlichkeit. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1997
 Ajvaz, Michal: Znak a bytí. Úvahy nad Derridovou grammatologií. Filosofía, Praha, 1994
 Biemel, Walter: Martin Heidegger, Mladá fronta, Praha, 1995
 Deleuze, Gilles: Foucault. Herrmann & synové, Praha, 1996
 Derrida, Jacques: Grammatologie. Suhrkamp, Frankfurt, 1983
 Derrida, Jacques: Texty k dekonstrukci. Archa, Bratislava, 1993
 Eliade, Mircea: Mýtus věčného návratu, OIKOYMENH, Praha, 1994
 Heidegger, Martin: Konec filozofie a úkol myšlení, OIKOYMENH, Praha, 1993
 Heidegger, Martin: Nietzsche I,II. Neske, Stuttgart, 1990
 Heidegger, Martin: Pravda a bytí. Mladá fronta, Praha, 1993
 Heidegger, Martin: Věda, technika a zamyšlení, OIKOYMENH, Praha 2004
 Heilmann, Richard: Středověká filozofie, Nakladatelství Olomouc, Olomouc 2002
 Löwith, Karl: Heidegger. Denker in dürftiger Zeit. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen, 1965
 Lyotard, Francoise: O postmodernismu. FÚ AV ČR, Praha, 1993

signatum“, ale naopak ji znovu [po Nietzsche] nastolilo.“ (Michal Ajvaz: Znak a bytí. Úvahy nad Derridovou grammatologií. Filosofía, Praha, 1994 str. 14). Tedy Heidegger je Francouzem považován za většího metafyzika než Nietzsche z toho důvodu, že se pokusil o myšlení počátku. Problém ale je, že Derrida, který se počátečního myšlení vzdává, se dostává do nebezpečí, že upadne do nového teoretismu, protože nemyslí z centra dějin okcidentu (který má 2 pluralitní počátky), nýbrž se v jakémsi všesvětovém (kosmopolitním) obratu napřahuje po východním myšlení. Jeho myšlení suplementu se snaží o absolutní nezaloženost, ale to z něj činí teoretika nedbajícího svého dějinného a lokálního topos, jenž se zcela může ztratit ve své filozofické beztižnosti, čímž se protíví jedné ze základních myšlenek postmodernismu. Derrida totiž tímto krokem podkopává vlastní ústřední kategorii, kterým je znak. Jakákoliv smysluplná jednotka je podle francouzského autora je suplementem, totiž vlastní přítomnou nepřítomností, protože myšlení jednoho jako téhož (věci v její identitě) lze pouze na podkladě toho, čím není. Prezenze je zachycena v síti absence. A právě tento okamžik spojuje Derridu s Heideggerovým pojmem počátku, který jej naučil demaskovat přítomnost jako základní rozvrh bytí v celé metafyzice (rozvrh bytí ze jsoucího). A i když Derrida se pravdy bytí (identity logu a bytí) zřiká, zůstává vězet v heideggerovsky pojetém času, totiž vztahu mezi prezencí a absencí, který je zcela závazný pro celý postmodernismus. A tedy i když promluva logu byla u Derridy zbavena veškerého nádechu bezprostřední přítomnosti (a tím pro hlášena za stejně absentující jako písmo), přesto zůstává její výtěžek: časový počátek myšlení. Proto neplatí zcela filozofovo tvrzení, že počátek veškerého myšlení se děje tam, kde se děje jazyk – jako decentralizovaný systém znaků, nýbrž počátek je dán s časem. Bohužel však v Derridově filozofii časem konstruovaným (podobně jako u Heideggera), jeho řecko – křesťanským konglomerátem a ne časem myšleným z plurality (a odlišnosti) dvou počátku, řeckého a křesťanského. Podobně je tomu i s Foucaultem, který pro změnu o pokusu přistoupit k času jako k počátku praví, že historie představuje totalitní formu času, totiž je účinkem vnucení určitého tvaru singulárním bodům. A každá historie vytváří odlišný násilný rastr coby návod, jak tyto body uspořádat. Archivářova práce pozůstává ne ve vypracování transcendentních bodů pro historii, ze kterých by bylo možné vše centrovat k jedné ideji, ale musí konstruovat „transverzální diagonální linii“, která mu umožní pohyb po *nesouvislých* bodech. (srov. Deleuze, Gilles: Foucault. Herrmann & synové, Praha, 1996, str. 36). Epistémé k tomu dobře posloužila. I když epistémé má být znakem diskontinuity dějin, znakem průrvy, přesto opomíjí možnosti svého vzniku: prezenčně – absenční model času, který ji zakládá. Epistémé tak není žádným radikálním řezem v dějinách, ale stále se zakládá na jednom časovém pojetí, které bylo zahlédnuto nejpozději v Heideggerově teorii řeckého počátku.

Radikální pluralita se v postmoderní filozofii tím pádem neuskutečňuje. Jak Foucaultův scénář „dějin“, tak Derridův suplement opomíjejí uni-versalismus vlastního myšlení, totiž nedbání monopolní časovosti (prezenčně-absenční model), který celý postmodernismus opanoval.

³⁰ Zde už je zřejmá dvojí rovina pojmu univerzalizmu: jedná se jednak o redukci dvojího počátku na jeden (ve prospěch kteréhokoliv), která opanovala celý novověký rozvrh až do současnosti, naučila nás myslet v jedné časové verzi. Ale v tomto opomenutí je skryt druhý význam, důsledek plynoucí z prvního: Nepochopení diversity evropského myšlení sebe sama lehce může přivést k vykojení z vlastní tradice – směrem k seberošíření, k světovládě. A tak není náhodou, že už máme zkušenost s kolonialismem, dvěma světovými válkami, a ideologickými režimy.

³¹ Foucaultovo epistémé se liší od mnou nabídnutého řešení v tom, že zatímco Francouz odlišil různé *následné* periody, v mém konceptu jde o *paralelní* spolubytí dvou zcela odlišných základů v poryvech jedné evropských dějin.

Michálek, Jiří: Údiv a zdrženlivost. OIKOYMENH, Praha, 1999
 Sloterdijk, Peter: Regeln für den Menschenpark, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1999
 Welsch, Wolfgang: Naše postmoderní moderna. Zvon, Praha, 1994

Recenze: Aplikace teorie redistribučních systémů

Jiří Benesch

Povolební vyjednávání nese všechny charakteristiky herní situace, herní situací bezesporu je a jako takové může být předmětem zájmu teorie her. Čím však může teorie her k analýze povolebního vyjednávání přispět? Především zcela odlišným úhlem pohledu na danou problematiku, než jak je tato záležitost nazírána například politickými komentátory. Také svým odstupem. Političtí komentátoři se v průběhu povolebního vyjednávání prostřednictvím zveřejňovaných názorů na to kdo je ten „dobrý“ a kdo ten „špatný“ většinou sami stávají účastníky hry. O takové situaci se analýza v obecné rovině zmiňuje a označuje ji jako „*individuální distorzi*“... „*v podobě subjektivních hodnocení toho, kdo model zpracovává a kdo je nějakým způsobem tak či onak do hry vtažen, i když si to sám neuvědomuje či nechce uvědomit*“.

Obecná teorie redistribučních systému (dále jen OTRS) se původně definovala jako nástroj „*K analýze systémů, v nichž dochází k určité redistribuci prostředků oproti příspěvku každého z účastníků ke společnému výkonu, ...*“ Oproti jiným směrům teorie her je zde zaveden nový prvek „*společný výkon*“. Ten představuje společně s redistribucí vlastní hru a dále je redistribuce také i výplatou.

Jak se však definice OTRS uplatní ve hře, kterou je povolební vyjednávání? Povolební vyjednávání je v tomto případě vlastní hrou a podíl na vládnutí představuje výplatu. Čili *příspěvkem každého z účastníků ke společnému výkonu* je společně vládnutí a *redistribuce výplaty* představuje určení podílu (výplaty) na vládnutí. Určováním tohoto podílu je právě povolební vyjednávání. Opakovaně se tímto vyjednáváním testuje míra budoucí kooperace, nebo se jím demonstruje budoucí nekooperace. Zde však dochází ke zvláštní situaci. Zatímco ve standardním přístupu ke hře vlastní hra předchází výplatě, z pohledu OTRS se tato konkrétní hra jeví v obráceném gardu. Zde je namísto zmínit zásadní pojem který byl autory OTRS použit již na semináři pořádaném k této stati. Tímto pojmem je „*licitační fáze*“. I když tento pojem není v textu výslovně uveden, tak povolební vyjednávání by jím mohlo být označeno. I licitační fáze je nepochybně součástí hry a v případě povolebního vyjednávání je dokonce i výplatou, kterou podíl na vládnutí představuje. Nejdřív tedy výplata a až potom vlastní hra? Paradoxně to tak být může, neboť hra i výplata z pohledu OTRS probíhají v tomto případě střídavě, nebo dokonce současně!

Vše nasvědčuje tomu, že hra a výplata se mohou vzájemně prolínat a hranice se mezi těmito fázemi herních situací rozostřují. Co je vlastní hrou a co výplatou může být z určitého pohledu a v určitých typech her zřejmě velmi relativní. Je tomu tak vždy když se jedná o hru s mnohonásobným opakováním, anebo se jedná spíše o jev podmíněný současnou redistribucí očekávané, čili teprve budoucí výplaty?

Podívejme se však na další problém, který by na základě dosavadních výsledků mohl být prostřednictvím OTRS snad řešitelný. V posledních měsících byl častým tématem úvah ve všech sdělovacích takzvaných povolební pat. Připomeňme jen, že patem nazýváme v šachu takovou situaci, kdy hráč, který je na tahu táhnout nemůže a navíc táhnout vlastně ani nesmí. Partie tak končí remizou. Pro naši povolební situaci je z oblasti deskových her a sportovní terminologie vůbec výstižnější pojem „*plichta*“. Také neustále opakované klišé, kdy se o situaci 100 na 100 mluví jako o pravici a levici je zavádějící už proto, že například Strana zelených je ve světě standardně považována za levici a také se k této charakteristice zelené strany samy hlásí. Přesto je u nás Strana zelených počítána do tzv. pravicové stovky. Proto předností analýzy je, že zde nejsou používány často matoucí pojmy „*pravice*“ a „*levice*“. Politologové se obtížnost sestavení vlády v naší zemi pokoušejí vysvětlit osobnostními charakteristikami představitelů politických stran, nebo vyrovnaným výsledkem voleb, který by měl být dílem jakési náhody. Tomu lze těžko uvěřit všimneme-li si v souvislosti s blokovým rozdělením naší politické scény jedné zajímavé věci. K obdobnému vývoji totiž dochází také v okolních zemích. Podobnou zkušenost kdy je povolební rozložení sil takové, že je velmi obtížné sestavit vládu zaznamenalo v nedávné době Slovensko, Německo, Polsko, Rakousko, Maďarsko a velmi těsný volební výsledek zažila Itálie. Také předposlední prezidentské volby ve Spojených státech dopadly velmi těsně. V těchto zemích jsou přitom zavedeny různé systémy přepočítávání voličských hlasů na mandáty, působí tam různé strany a jiní politici. Jsou volební „*plichty*“ a situace jim se blížící dány působením mechanismu obecnější povahy? Existují pádné důvody domnívat se že ano. V posledních měsících se ve sdělovacích prostředcích objevilo mnoho politických analýz a komentářů zabývajících se tímto jevem i v dalších zemích a pokoušejících se o vysvětlení příčin. Dosud se to nikomu nepodařilo. Nabízejí se proto další otázky. Není tomu tak, že politologové tento jev nedokáží vysvětlit prostě proto, že jim disciplína kterou politologie je k tomu nenabízí dostatečné nástroje? A nenabízí se zde příležitost pro aplikaci teorie her, respektive příležitost pro obecnou teorii redistribučních systémů?

Paralyzované orgány státní správy a orgány zákonodárné a polarizace společnosti jsou doprovodné události, které nejsou v zájmu žádné země. Pokud existuje šance na vnesení trošky světla do zmatku výkladů proč k této situaci došlo v naší zemi a proč k podobným situacím dochází stále častěji i v zemích dalších, tak to rozhodně za pokus stojí. Možná se ne vše podaří vysvětlit najednou, ale jak řekl Konfucius:

Je lepší zapálit alespoň malinkou svíčku, nežli proklínat temnotu!

O počátku a bytí

(Filozofická reflexe článku „Počáteční myšlení ve společenství „pastýřů bytí““)

Rafik Bedretdinov

Analýzu počátku jakéhokoli systému je třeba začít hledáním odpovědi na otázku, jak se daný systém rodí a čím vlastně je. V našem případě takovým vznikajícím systémem je filozofie. Co je jejím počátkem? Zřejmě myšlení, vědomá reflexe něčeho, co udivuje, překvapuje a naléhavě vyžaduje hledání odpovědi. Tím je tajemné bytí, které je ve filozofii pojímáno jako velmi obsáhlá kategorie. Lze nepochybně souhlasit s M. Heideggerem, že základním problémem počátku filozofie je otázka bytí.

Autor článku klade za cíl pokusit se o analýzu možnosti počátečního myšlení v současnosti. Je to velice zajímavý pokus, který má nepochybně i praktický účel: chceme-li poznat, kdo jsme, musíme vědět svůj počátek.

Dlouhou filozofickou tradici poznávání bytí zredukujeme jednak na Hegelův absolutní počátek („čisté“ bytí), jednak na dialektickou koncepci relativního bytí. Budeme-li vycházet z „čistého“, abstraktního, jinak nedefinovatelného kategoriálního bytí, dospějeme pouze do slepé uličky tautologie, neboť máme vyvozovat, že substance, kterou jsme předem považujeme za existující, je zároveň tím, z čeho všechno ostatní vyvozuje. Tento postup nás vede k bezobsažné abstrakci. Něco jiného je, když centrem naší pozornosti stává relativní (závislé na jiných kategoriích) bytí. Je to už rozumná abstrakce, neboť takto pojaté rozporné bytí je schopno vývoje, přerodu ve svůj protiklad.

Heidegger klade počátek filozofie do řeckého světa, kde byla otevřena otázka bytí. Bytí v řecké interpretaci má substantiální charakter (je to živel, forma anebo idea, která je dána člověku v jeho smyslovém nazírání nebo rozumovém uvažování). První reflexe bytí spočívá v bezprostředním anebo zprostředkovaném odrazu věcí, jevu a procesu.

Tato slibná geneze kategorie bytí byla „...spěšně umlčena polovičatou odpovědí: bytí je jsoucí.“ Na první pohled je to nepochopitelné nařčení. Proč umlčená a proč je odpověď polovičatá? V duchu uvažování freiburského rektora nelze redukovat odpověď na otázku podstaty bytí jen na tvrzení typu „bytí je to a to.“ Tím nám uniká dění, dynamická, procesní stránka bytí. Novověk a modernita v duchu Organonu F. Bacona svou reflexi bytí omezil na ovládání jsoucího. Moderní technologický přístup jednak zjednodušil pojetí bytí jen na praktickou stránku (pragmatismus), jednak prostě opomíjí tuto otázku.

A v tento okamžik nastupuje „pastýř bytí“, tj. člověk, který má starost o bytí především ve filozofickém smyslu. Tím „pastýřem“ je sám Heidegger, který upřímně se snaží vrátit lidské myšlení k počátkům, k pramenům myšlení. Je to nevědecká role, neboť lidstvo ponořené do řešení aktuálních problémů nemá zájem hledat své kořeny. Běžná reakce: oceňovat dotyčného jako mystika a eschatologa. Tím však problém počátku nezmizí, neboť pouze načas zastírá nějakým jiným.

Autor článku nechce v otázce bytí zredukovat svůj postoj na eschatologický přístup nebo na upnutí k řeckému světu. Proto pochopení bytí představuje jako pochopení samotného času.

Správně upřesňuje, že nelze na antický čas pohlížet naší optikou. Řecký čas pohybuje v kruhu. Ale tomuto tvrzení poněkud vymyká Platonův čas, který je náhražkou věčnosti, její nedokonalou personifikaci v našem světě. Čas je pohybující se podobiznou věčnosti. Zajímavé kladení proti sobě: věčnosti (nepohyblivé a beze změn) a času (nenávratného a pohybujícího se). Ovšem i v tomto pojetí čas je v podstatě „věčným návratem téhož.“

Něco jiného je lineární čas nekonečně se pohybující odněkud někam v intencích středověké a novověké evropské tradice.

Autor článku vytýká Heideggerovi, že nepronikl k nejhlubší diferencí času, neboť ta neleží mezi jsoucím a bytím, ale mezi řeckým časovým základem a jeho lineárním protějškem. Zde je však na místě otázka: jaké dimenze má tento imaginární „mezni“ čas? Odpověď na tuto otázku zřejmě předpokládá, že pravda o podstatě času zřejmě nespočívá ani v řeckém pojetí, ani v čistém lineárním chápání, nýbrž v syntéze antiky a pozdější evropské tradice. Skutečný čas je spjat s lineárností, ale zároveň nevylučuje návratnost vývoje po spirále na vyšším stadiu.

Autor správně varuje před glorifikací antiky a od jednostranného přimknutí ke středověku a nové době. Píše: „snad třetí nejschůdnější variantou pro většinu myslitelů je jejich syntéza“. A překvapivě uzavírá, že „... všechny tři případy vedou k jednostrannosti (?), která stojí na počátku nesvobody (?).“

Dosud logika výkladu odpovídala genezi vývoje zkoumaného předmětu. Pak následuje nečekaný úsudek, že evropské dějiny jsou kombinací uvedených výše počátečních (míněno způsobu nazírání počátku) nití. Podle autora článku, komunismus je skloubením scientia (což zřejmě vyjadřuje dynamickou lineárnost) a eschatologického komunismu (zřejmě symbolizujícího bezperspektivní otáčení v kruhu). Je to poněkud umělá a zjednodušená extrapolace. Obdobný pohled na nacismus není s to adekvátně vysvětlit podstatu tohoto historického fenoménu.

Na závěr můžeme konstatovat, že autorův pokus vycházející z Heideggera odpovědět na otázku o možnosti počátečního myšlení v současnosti přispěl ke stanovení staronového problému, který však vyžaduje dalšího rozpracování. Ztratit ze zorného úhlu svůj počátek znamená nevědět kdo jsme a kam směřujeme. Je již na čase položit a pokusit se řešit stěžejní problém: kde jsou naši prameny, kořeny, počátek? A kde jsou „pastýři bytí“ v současném světě, kteří vyprovokují naše myšlení?

Obecná teorie redistribučních systémů³²

(Pokračování)

Radim Valenčík, Rafik Bedretidinov, Petr Wawrosz

Růstové redistribuční systémy

V předcházejících dvou částech jsme již narazili na potřebu uvažovat v řadě případů několik kol her po sobě. Nyní se zaměříme právě na tuto problematiku. Zajímat nás budou růstové redistribuční systémy. Jedná se o systémy, které pro které platí následující:

- Vytvířejí se v čase, tj. lze je sledovat v několika etapách jejich vývoje.
- Příjem účastníků roste.
- V každé etapě vývoje je výsledný stav (to, kolik z účastníků získává) výchozím parametrem v další etapě.

Oproti původnímu jednoduchému případu redistribučních systémů jsou zde dvě zobecnění:

- (Za první:) Sleduje se nikoli jen jedna etapa hry, ale několik po sobě jdoucích etap hry.
- (Za druhé:) Výsledky hry v každé etapě vytvářejí startovní podmínky pro druhou etapu.

Toto zobecnění lze považovat za přirozené a má nejrůznější interpretace. Může se jednat o rozvoj firmy, země, domácnosti, ale i řady dalších nejrůznějších subjektů.

Časové hledisko, dynamika systému a existence zpětné vazby (výstupů na vstupy v dalším období) jsou prvky, které výrazně přispívají ke složitosti takovýchto systémů. Pokud máme vytvořit rozumný teoretický koncept, musíme proto usilovat o vhodnou formu zjednodušení, tj. o kanonické vyjádření. Za takovou formu lze považovat např. vyjádření růstu ve čtvercích, resp. oknech 12x12 (v dalším budeme používat terminologii "okno 12x12")³³, přičemž růstové trajektorie uvnitř oken (to, co se odehraje během jedné etapy vývoje), budeme přibližně vyjadřovat přímými liniemi.

Podívejme se, jak velmi jednoduchý model umožňuje uvidět velmi důležité vlastnosti růstových redistribučních systémů.

Nechť máme dva redistribuční systémy jeden s hráči A^1 , B^1 , C^1 , druhý s hráči A^2 , B^2 , C^2 . Horní index zde označuje příslušnost k jednomu, resp. druhému systému. Budeme předpokládat, že výkonnost jednotlivých hráčů se má k sobě ve standardním poměru **6:4:2**. Pokud by hráčů bylo více, odlišili bychom je dolním indexem.

Dále necht' platí, že:

- První redistribuční systém je systémem výkonnostní typu, tj. výplaty jsou rozděleny dle skutečných výkonů, a to konkrétně v první etapě hry takto: **(6:4:2)**.

³² Tento příspěvek vznikl při řešení projektu GA ČR Investice do sociálního kapitálu a efektivnost (402/06/137). Problém redistribuce uvnitř organizací a mezi organizacemi se ukázal jedním z významných aspektů, od kterého se odvíjí role sociálních sítí.

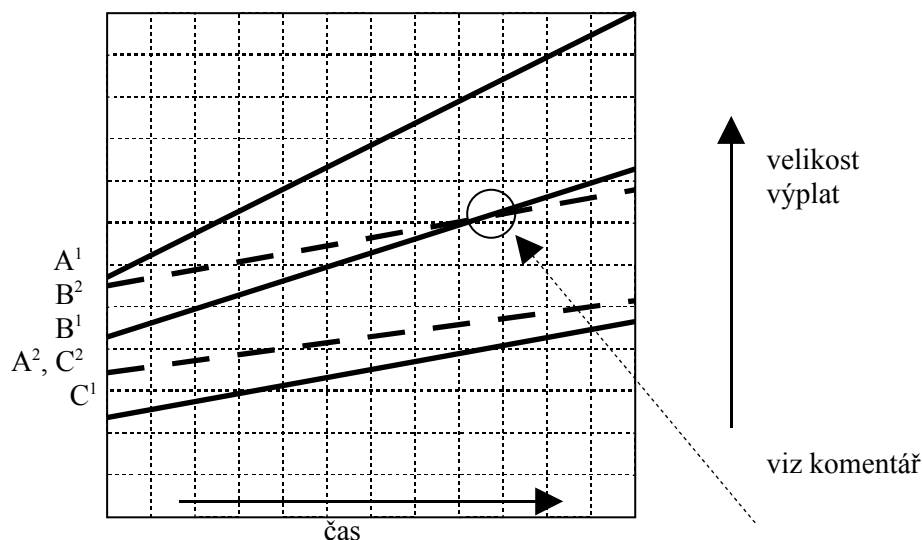
³³ Lze samozřejmě zvolit i jiné měřítko, např. 10x10 apod. Čtverce 12x12 evokují rozdělení roku na 12 měsíců v roce – ve většině organizací je výplatou hráče mzda, kterou ročně dostávají dvanáctkrát.

- Druhý redistribuční systém je systémem typu plně rovnostářského s vůdcem, tj. výplaty jsou rozděleny dle skutečných výkonů, a to konkrétně v první etapě hry takto: **(3:5:3)**.

Na následujícím obrázku jsou jmény příslušných hráčů označeny výchozí stavy. Linie trajektorií jsou u prvního (výkonnostního) systému vyznačeny plně, u druhého (plně rovnostářského s vůdcem) čárkovaně.

Lze předpokládat, že výkonnostní systém se bude vyvíjet dynamičtěji, tj. že během další etapy se v něm výplaty hráčům např. zdvojnásobí, zatímco u systému rovnostářského typu s vůdcem vzrostou jen o polovinu³⁴. Tomu odpovídají výplaty na konci sledované etapy:

- **(12:8:4)** v případě prvního systému.
- **(4,5:7,5:4,5)** v případě druhého systému.

Pokud se pozorně na uvedený obrázek podíváme, zjistíme zajímavou skutečnost. Již na konci sledované etapy³⁵ je na tom ten, kdo měl v plně redistribučním systému s vůdcem nejvíce (totiž sám vůdce) méně, než by měl v systému výkonnostním (označeno kroužkem a šipkou).

Poměrně snadno si lze představit, co by se odehrávalo. Sám vůdce by začal být nespokojen a začal uvažovat o možnosti reformy vedoucí k zavedení prvku výkonnosti. A byl by prvním, kdo by takto začal uvažovat. Nejvýkonnější hráč v redistribučním systému je nespokojen od počátku, ovšem situaci změnit nemůže. Naopak nejméně výkonnému hráči i nadále systém vyhovuje.

Příklad:

Z historie plně redistribučních systémů s vůdcem na úrovni zemí víme, že v realitě přesně k výše uvedenému docházelo. Vůdcové systémů pocházeli zpravidla z řad průměrně výkonných, ovšem ambiciózních. Jakmile se začalo ukazovat, že systém se svou dynamikou nevyrovná systému založenému na výkonnosti, začala část z těch, co měli v systému výhodné postavení, usilovat o reformy směřující ke zvýšení výkonnosti. Současně začali hledat cestu (jako ke spojencům) k těm, co reprezentovali nejvíce výkonné (a v systému často potlačené).

Poznámka:

Návazně na základní koncept bychom mohli zkoumat konkrétnější situace s uvažováním např. následujících zobrazení:

- Vliv meziorganizační migrace: V tomto případě bychom se zabývali důsledky možnosti přechodu hráče z jedné organizace do druhé. Pokud by tato možnost skutečně existovala, byly by plně rovnostářské systémy s

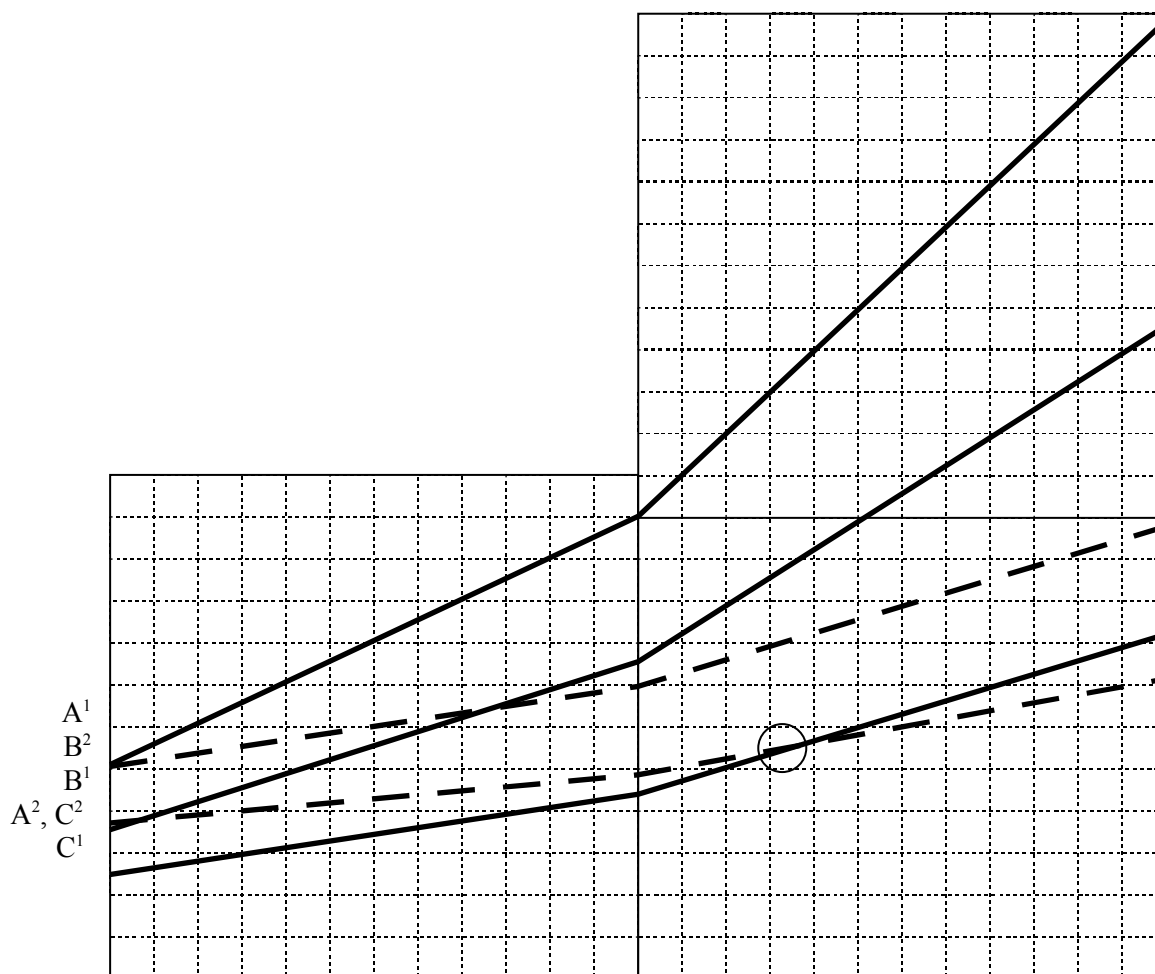
³⁴ Jedná se pochopitelně o modelové zjednodušení, v praxi může tempo růstu hodnot výplat dosahovat nejrůznějších hodnot. Dále uvedený text je nutno číst s uvědoměním si této skutečnosti. Jinými slovy – závěry, které prezentujeme, mohou v praxi nastávat v závislosti na skutečných tempích růstu i dříve nebo později.

³⁵ Připomínáme, že to, zda k danému jevu vskutku dojde na konci etapy či v jiném časovém okamžiku, záleží na skutečných tempích růstu organizací s výplatami na základě zásluhovosti, respektive s plně redistribučním systémem.

vůdcem ještě více nestabilní. Mj. proto také v určité fázi reálné existence takových systémů musela být spuštěna tzv. železná opona, která měla za cíl meziorganizační migraci zabránit.

- Vliv většího počtu hráčů a možnost sankcionování neposlušnosti a odměňování loajality: V tomto případě máme několik hráčů každého typu výkonnosti. Vzniká řada zajímavých herních situací souvisejících s tím, který z hráčů typu **B** vsadí na úspěšnost reformy a který na jejich neúspěšnost, následně se to týká i hráčů typu **C**. Jedná se o dobře z praxe známá dilemata, zda se chovat reformě nebo protireformě.

K tomu, abychom si mohli lépe představit, co se bude odehrávat v složitějších případech uvedených v předcházející poznámce, slouží následující obrázek. Jeho základem jsou okna 12x12 seřazená tak, aby prostřednictvím těchto oken bylo možné názorně vidět, co se odehrává během dvou navazujících období:

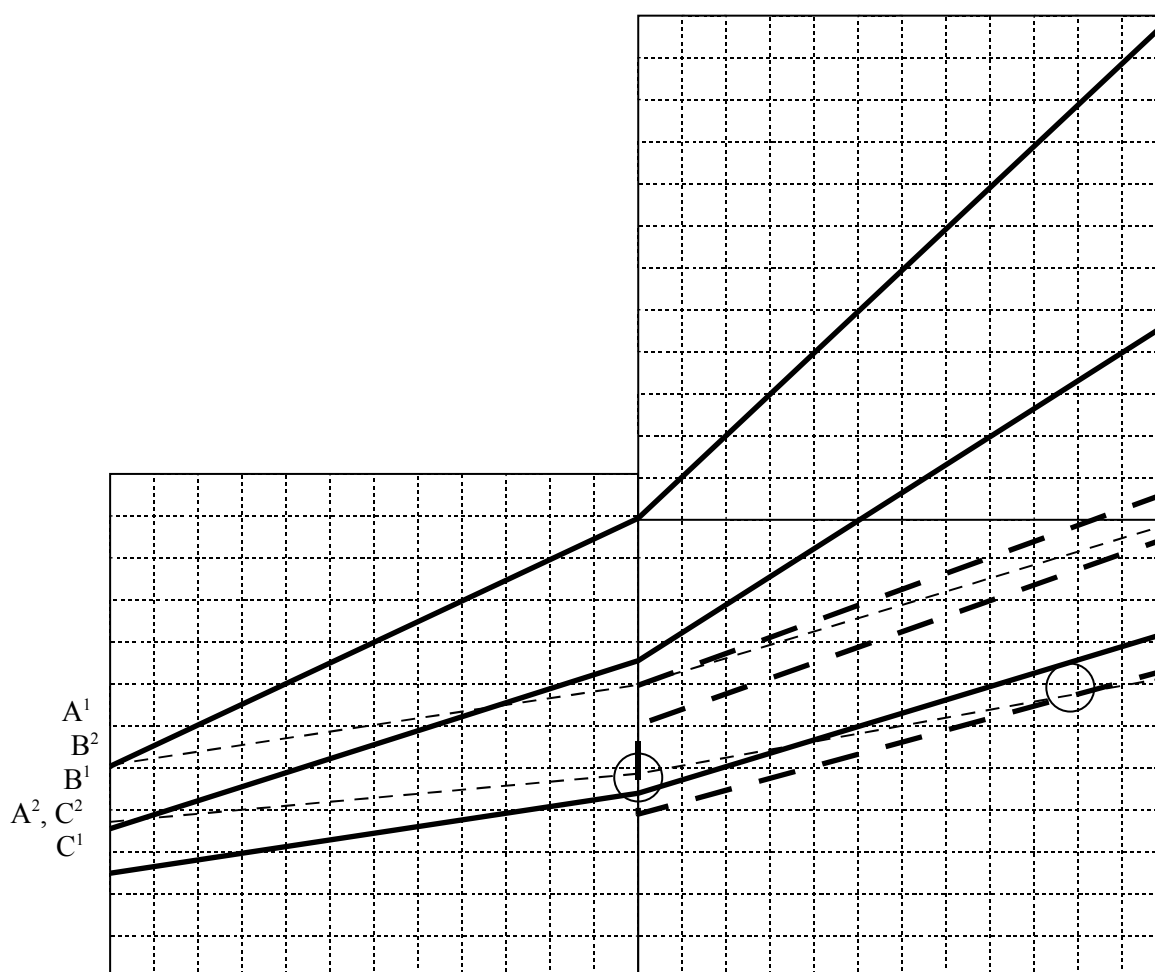
Zde vidíme, že v další etapě jsou na tom již všichni hráči systému typu plně rovnostářského s vůdcem hůře, než v systému založeném na odměňování výkonnosti.

Z toho, co si lze prohlédnout na vlastní oči, je zřejmé, že v systémech omezujících výkonnost budou silít tlaky na provedení reformy směřující k výkonnosti, pokud budou existovat systémy na výkonnosti, s nimiž mohou hráči srovnávat svou situaci. Tento závěr je ovšem celkem triviální.

Příklad:

Výše řečené lze ilustrovat zajímavým případem Severní Koreje. Ta (ve snaze dlouhodobě držet a udržet plně redistribuční systém s vůdcem) byla nucena nejen vybudovat obdobu železné opony, ale postupně i spustit "elektromagnetickou oponu", aby obyvatelstvo nemohlo srovnávat své postavení s postavením v zemích se systémy založenými na odměňování výkonnosti.

Netriviální výsledky dostaneme, pokud si znázorníme možné alternativy reformy a jejich průběh:

Původní růstové linie plně rovnostářského systému s vůdcem jsou vyznačeny slabě čárkovaně. Na přelomu první a druhé sledované etapy došlo k reformě posilující odměňování výkonnosti. V našem případě jsme vybrali jednu z mnoha možností, kdy si vůdce B^2 nenechal sáhnout na svůj "funkční příplatek" a nezbytné zvýšení odměny pro hráče A^2 bylo plně realizováno na úkor nejméně výkonného hráče, tj. C^2 .

Z uvedeného grafického vyjádření situace představující reformu plně rovnostářského systému na systém určitou měrou odměňující výkonnost můžeme vyčíst řadu nikoli triviálních momentů:

- Za prvé: Pokud má být tak v této situaci reforma provedena, musí si nejprve pohoršit nejméně výkonný hráč (viz první kroužek zleva). Teprve po určité době se jeho situace zlepší, ovšem pouze oproti situaci, za které by k reformě nedošlo (viz druhý kroužek). To znamená, že reformy jsou v počáteční fázi velmi zranitelné. Neustále hrozí, že dojde ke spojení těch, co patří do skupiny vůdců (typu B), s nespokojenými hráči typu C .

- Za druhé: Důležitou roli hraje rovněž to, jak se bude měnit velikost a způsob rozdělování odměny za vůdcovství, tj. zda při převažujícím zohlednění výkonnosti bude docházet k snižování odměny za vůdcovství (hráči typu **B** budou přicházet o své zvýhodnění), nebo zda se bude nějakým způsobem uchovávat (ovšem za cenu určitého snižování výkonnosti systému a nemožnosti rychlejšího zvýšení odměny i hráčů typu **C**).

- Za třetí: Pokud bychom neuvažovali další vlivy působící na systém, pak by příjmová situace všech účastníků divergovala, resp. účastníci hry by se velikostí svých příjmů od sebe stále více vzdalovali. A to jak účastníci hry v rámci jednoho ze systémů, tak i hráči z různých systémů. Rostl by rozdíl jak v příjmech hráčů **A**¹, **B**¹, **C**¹, tak i hráčů **A**², **B**², **C**², v neposlední řadě pak i mezi hráči **A**¹ a **A**², **B**¹ a **B**², **C**¹ a **C**².

Poznámka:

Výše uvedené schéma využívající trojitý graf založený na oknech 12x12 je popisem jen jedné z možných situací. Lze uvažovat celou řadu jeho modifikací a různých rozšíření spojených s již zmíněnými aspekty meziorganizační migrace či rozšířením počtu hráčů (kdy místo jednoho z hráčů **A**, **B** či **C**) budeme uvažovat skupinu hráčů a vztahy vznikající mezi nimi. V případě potřeby můžeme počet oken zvětšovat, abychom vyjádřili větší počet přechodů. Volit můžeme i různou velikost oken, abychom si všimli různých podrobností. Můžeme též použít analytické vyjádření změn veličin, příp. využít počítačového interaktivního programu³⁶ apod. Každý sám si může vyzkoušet modely různých situací a analyzovat tím to, co získal vlastními nabytými zkušenostmi. Důležité ke přitom především tom, abychom nahlížením reality prostřednictvím oken 12x12 dobře vnímali to nejdůležitější, co se v realitě odehrává. Realita ukazuje, že systémy, ve kterých nedochází k nadměrné redistribuci, jsou výkonnější než systémy, u nichž k redistribuci dochází. Modely by tuto realitu měly vhodným způsobem popsat.

Výše uvedený elementární model růstových systémů lze opět považovat za klíč k řešení složitějších situací, tj. za východisko jejich rozkládání.

Příklad konkretizace modelu růstového redistribučního systému - investování do společenské pozice a do rozvoje schopností

Věnujme (v návaznosti na výše řečenou poznámku) nyní pozornost třetímu z uvedených závěrů vyplývajících z našeho modelu. Doposud jsme počítali s konstantní (neměnnou) výkonností jednotlivých hráčů. Tak tomu v realitě bývá jen velmi zřídka. Můžeme dát například následující výčet vlivů vedoucích ke změně výkonnosti hráčů:

Výčet vlivů vedoucích ke změně výkonnosti hráčů:

- Proces stárnutí.
- Proces generační výměny.
- Inovační změny vedoucí ke změně poptávaných vlastností podmiňujících výkonnost.
- Změny v motivacích.
- Zvýšení kvalifikace méně výkonných hráčů (např. v důsledku zvýšení jejich vzdělání).

Je přirozenou vlastností každého člověka se proti důsledkům změny výkonnosti nějakým způsobem ochránit, zabezpečit či pojistit. To můžeme učinit řadou forem.

Výčet způsobů ochrany před důsledky změny výkonnosti:

- Veřejné systémy sociálního pojištění.
- Vytváření soukromých úspor.
- Investování do rozvoje vlastních schopností s cílem omezit důsledky rostoucího věku či případné důsledky inovačních změn.
- Investovat do společenské pozice umožňující dlouhodobě udržovat významné místo v sociálních sítích.
- Prosadit v domácnosti dynastický prvek a spojit jeho zhodnocení s investováním do společenské pozice.

Jak vidíme, strategie mohou být nejrůznější a rovněž jejich důsledky jsou odlišné. Obecně ovšem platí následující: Čím více naroste majetková diferenciace uvnitř ekonomických systémů, tím silnější mohou být tendence k investování do společenské pozice, k přeměně aktuální majetkové výhody v trvalou výhodu spojenou se sociální poziční divergencí.

³⁶ V rámci testování navrženého přístupu vypracovali jednoduché modely nezávisle na sobě studenti VŠFS J. Holub, M. Kdánová, M. Průcha v Excelu. Jejich výsledky byly využity při návrhu výše popsaného kanonického modelu.

Systémy, v nichž hraje významnou roli investování do společenské pozice, jsou rovněž zvláštním případem redistribučních systémů. Vznikají ovšem jiným mechanismem než rovnostářské systémy s vůdcem a i jejich růst se odehrává poněkud odlišným způsobem. Investování do pozice znamená investování do odlišnosti – ten, kdo danou pozici zastává se právě danou pozicí odlišuje od ostatních osob. Smysl investic do pozice je získat nějakou výhodu a zabránit dalším osobám, aby tuto výhodu získali též. Redistribuce často nemusí mít viditelnou formu, ale může právě spočívat v tom, že ti, kteří danou pozici nedisponují, svým způsobem podporují osoby s pozicí – kdyby pozici nedisponovali, byly by výhody/výplaty rozloženy mezi jednotlivé hráče jiným způsobem. Jinými slovy investice do pozice umožňuje těm, co pozici disponují, rozhodovat o výši výplat jednotlivým hráčům. Růst systémů, ve kterých se investuje do pozice, potom do značné míry závisí na tom, jakou pozici daný systém/organizace zastává v nadřazeném systému – čím lepší pozice, tím vyšší výnos pro danou organizaci. Jednotlivé organizace potom nutně musí usilovat o zlepšení své pozice.

Z toho, co jsme si řekli, vyplývá ještě jeden důležitý závěr. Při rozhodování jednotlivých hráčů o tom, na jakou herní situaci se budou orientovat, a tudíž i o tom, jakou herní strategii použijí, není důležitá jen absolutní výše očekávaného příjmu, ale i poměrná výše. Tento aspekt jsme při interpretaci modelu doposud neuvažovali. Jedná se o jeden z podstatných zdrojů tendencí k rovnostářství. Dilema investování do společenské pozice a do rozvoje schopností je přitom velmi významným aspektem problematiky redistribučních systémů.

Různé studie ukazují, že jednotlivé subjekty nezajímá pouze jejich absolutní postavení – např. absolutní výše jejich příjmu, absolutní velikost jejich bytu apod., ale i jejich relativní postavení, tj. situace, kdy svoji situaci porovnávají se situací jiných osob. Zvláště situace, kdy je postavení dané osoby ve srovnání s jejím okolím horší, vede k pocitům nespokojenosti, závislosti a dalším jevům. Ty mohou mít nejrůznější důsledky, k pozitivním patří např. stav, kdy se ten, kdo je na tom relativně hůře, se snaží vzdělávat a v důsledku lepšího vzdělání vylepšit své postavení. K horším důsledkům patří situace, kdy ti, co jsou na tom hůře, projevují svou nespokojenost, zvyšují sociální a politické napětí. V takovém případě musí ti, co jsou na tom lépe, musí vynakládat více prostředků na ochranu svého postavení. To může vést k zesílení investování do pozice.

Princip plurality při popisu reality a modelování ideologií

Vyjdeme opět ze zjednodušeného modelu tří hráčů A, B, C s rozložením výkonnosti 6:4:2. Tentokrát si všimneme skutečnosti, že herních situací (a jim odpovídajících strategií) je velké množství, přičemž:

- Herních situací je neomezené množství v tom smyslu, že vždy lze identifikovat, pojmenovat, popsat a sdělit novou herní situaci.
- Žádný z hráčů nezná všechny herní situace, kterými může on sám disponovat (vždy může nalézt další či dozvědět se o další).
- Žádný z hráčů nezná dostatečnou znalost o herních situacích, kterými disponují ostatní hráči.

Položme si následující otázku: Může některý z hráčů zveřejněním určité herní situace ovlivnit výsledek hry?

Odpověď je poměrně jednoduchá. Ano. Příkladů, které nám ke kladné odpovědi napomohou, lze uvést celou řadu.

Příklad:

Nechť v původním modelu hráči znají pouze herní situaci rozdělení odměn podle výkonnosti (**6:4:2**) a rovnostářsky motivované rozdělení s vůdcem (**3:5:3**), tj. neznají herní situaci dobrovolného rovnostářského přerozdělení. Co přinese zveřejnění herní situace rovnostářského dobrovolného přerozdělení (**3,9:3,9:3,9**) hráčem A? V úvahu začne být brána i tato herní situace, může se rozpadnout koaliční vztah mezi B a C, podle okolností může být uzavřena koalice A a C, výsledná situace může vyvinout i směrem rovnostářského dobrovolného přerozdělení (**3,9:3,9:3,9**).

Mnohem větší množství alternativ existuje v růstových redistribučních systémech. Zde lze již zcela zřejmě očekávat pokusy ovlivnit výsledek hry vyvoláváním představy o možných herních situacích. Typickými příklady zde může být:

- Prezentování herní situace založené na výkonnostním modelu s tím, že v tomto systému mají všichni brzy více než v systémech založených na rovnostářské redistribuci s vůdcem (a zvýhodněním vůdce).
- Prezentování herní situace, která vzniká v důsledku divergence příjmů, kdy dříve nebo později začíná docházet k diskriminaci a segregaci v důsledku stále se zvyšujících rozdílů v příjmech.

Z výše řečeného jsou zřejmé následující (nikoli triviální závěry):

- Zveřejnění herní situace a její přijetí jako strategie může ovlivnit výsledek hry.
- Tato změna má podobu změny koalic.

Příklad:

Nechť v dynamickém modelu se zpětnou vazbou existuje jako výchozí situace rovnostářského přerozdělování s vůdcem **(3:5:3)** s růstovou tendencí **1,1x** v každém kole. Nechť nyní **A** zveřejní strategii reformy směřující k částečnému respektování zásluhovosti s výchozím rozdělením **(3,6:5,1:2,6)** a růstovou tendencí **1,2x** v každém kole. Pokud bude akceptována hráčem **B** (a může se stát, že **B** ji vezme jako "reformátor" za svou vlastní), může její znalost ovlivnit výsledek hry.

- Lze očekávat, že znalost existence některých herních situací bude tabuizováno uvnitř vládnoucích koalic.
- Šíření znalosti nových herních situací může mít za následek rozpoznání možností dalších herních situací, které jsou reakcí na již existující a rozšířené, případně realizované herní situace.
- Někteří hráči budou šířit herní strategie selektivním způsobem (jen za účelem zasvěcení spojenců).

Každý účastník hry si přitom může vytvořit tři typy modelů:

1. Model určený pro vlastní odhad budoucího vývoje a rozhodování o volbě vlastních strategií. Bude se pochopitelně snažit, aby tento model byl co nejpřesnější.
2. Model, kterým se bude snažit postihnout vidění reality ostatními hráči. Jedná se o model, jehož vytvoření předpokládá určité včítání se do způsobu vidění reality, jejího hodnocení, priorit apod. jinými hráči. (Tento typ modelů bývá velmi poučný.)
3. Model, který vytváříme pro ostatní hráče a zveřejňujeme jej ostatním hráčům (buď všem stejný, nebo selektivně). Tímto modelem se snažíme aktivně ovlivnit jejich rozhodování. Právě tento typ modelů hraje roli ideologie, což lze nahlížet i opačně, tj. že každá ideologie může být vyjádřena jako aktivní model tohoto typu.

Zde se otevírá nesmírně zajímavá problematika nalezení toho, co by bylo možné nazvat prezentační rovnováhou.

Vidíme, že rozvíjením teorie redistribučních systémů se můžeme dostat až k analýze způsobu vzniku a role ideologií. Současně je zřejmé, že existence více hráčů znamená i existenci více modelů, a to dokonce tří typů modelů. Při popisu reality tedy musíme respektovat princip plurality. Stojí zato si uvědomit následující:

- Všechny tři typy modelů na sebe navzájem mohou působit. Analýza vzájemného působení modelů výše uvedených tří typů představuje nesmírně zajímavou oblast rozvíjení teorie redistribučních systémů.
- Za určitých specifických podmínek může být vypracování modelu prvního typu (který slouží "mě samotnému" k tomu, abych dokázal co nejlépe odhadnout budoucí vývoj a vybrat nejvhodnější strategii) totožné s vypracováním aktivního modelu, kterým svou představu o budoucnosti předkládám všem ostatním hráčům. Definování podmínek, za kterých je využití aktivního modelu k ovlivnění ostatních hráčů založeno na rozšíření vlastního vidění budoucího vývoje (bez účelových zkreslení), optimální strategií, je rovněž zajímavým úkolem teorie.

Teoretický koncept, který rozvíjíme, hraje významnou roli již samotnou formou obecné kultivace. To, že můžeme rozlišit řady typických situací a zařadit je, to, že si děláme kvalifikovanou představu o způsobu rozhodování apod. nám umožňuje lépe vyhodnocovat vlastní zkušenosti, aniž bychom se do tvorby modelů pouštěli. čím více se v tvorbě modelů pocvičíme a čím je větší naše znalost typických herních situací, tím lépe funguje i naše intuice, naše spontánní vyhodnocování zkušeností a tudíž tím lépe se i rozhodujeme. Nejedná se tedy o "teorii pro teorii", ale o něco, co přináší poměrně bezprostřední efekt i tomu, kdo se teoretickým konceptem seznámí na úrovni běžného prostudování dané problematiky.

Poučný příklad na závěr

V teoretické literatuře se dlouhodobě vyskytuje názor (přijímaný mnohdy jako naprostá samozřejmost), že samotné opakované působení trhu způsobuje majetkovou divergenci (bohatí bohatnou a chudí chudnou) až je tudíž (i za cenu snížení efektivnosti systému) je nutná určitá sociálně orientovaná redistribuce.³⁷

³⁷ Stiglitz (1997):

- "...i když je výsledek fungování tržních mechanismů efektivní, může docházet k případům, kdy je výsledné rozdělení příjmů velmi nerovnoměrné. Jedním z hlavních cílů vlády je proto ovlivnění rozložení příjmů ve společnosti." (s.123)
 "...abychom dosáhli vyšší rovnosti, musíme se vzdát části efektivnosti... Například progresivní zdanění příjmů, které snižuje nerovnosti ve společnosti, snižuje podněty ke zvyšování pracovní výkonnosti, čímž snižuje efektivnost." (s.124)
 Potůček (1997):

V řadě prací bylo dokázáno, že systém, ve kterém by dostatečně fungoval kapitálový trh v oblasti využívání investičních příležitostí spojených s rozvojem schopností člověka, by konvergoval (a nikoli divergoval, jak se někteří domnívají), pokud se týká majetkové diferenciacie. Jinými slovy - vliv majetkové výhody na budoucí příjmy se v systému, kde nepůsobí jiné faktory, snižuje. Současně se ukazuje, že mezi rovností a efektivností lze vytvořit komplementární vztah. Odsud vyplývá i to, že stát má významnou roli v podpoře kultivace a vývoje tržního mechanismu a že touto cestou (cestou reformy financování systémů sociálního investování) může řešit problémy zvýšení společenské rovnosti (jako rovnosti příležitostí), aniž by docházelo ke ztrátám efektivnosti, ale naopak, při současném zvýšení efektivnosti.³⁸

Prezentaci tohoto poznatku lze chápat jako zveřejnění určité herní strategie. Realita ukazuje, že existují tři velmi silné zájmové skupiny, kterým zveřejnění takovéto herní strategie omezuje možnost realizace či alespoň propagování vlastních herních strategií:

- Za první jsou to ty skupiny, které se snaží získávat si společenské postavení formou investice do společenské pozice, spojíly s tím svůj způsob života i budoucí očekávání (a to i v dynastickém smyslu). Představa, že zdokonalením financování sociálního investování bude zajištěn rovný přístup ke vzdělání i uplatnění nabytého vzdělání pro ně znamená určité znehodnocení pozicních investic a výhod, které pro ně vyplývají.

- Za druhé jsou to skupiny, které jsou bezprostředně spojeny s realizací sociálně orientovaného přerozdělování. Právě tím je dána jejich společenská pozice, pocit vlastní prospěšnosti a významnosti, ale i řada materiálních požitků, případně možnost využívat své postavení ve svůj prospěch na hraně či za hranou legitimacy. Nemusejí se přitom mnohdy vyznačovat vyšší kompetentností, své pozice získávají často přísluhováním, v horším případě schopností prosadit se díky menším morálním zábranám. Tato skupina by vyšším využitím tržního mechanismu v oblasti sociálního investování přišla o své aktuální výhody, současně by byla vystavena většímu tlaku směřujícímu k prokázání kompetentnosti.

- Za třetí jsou to skupiny, které vycházejí z přesvědčení nezvratnosti vývoje směrem k majetkové divergenci, narůstání a vyhrocování sociálních rozporů až do překročení mezí únosnosti, což následně vede k fatální nutnosti velkého sociálního konfliktu, který je podle nich nezbytnou podmínkou i prostředím řešení sociálních problémů. Tyto skupiny působící zejména v intelektuální sféře mají (kupodivu) velké množství příznivců. I oni by přišli o zdroj své popularity, pokud by se kázalo, že cesta řešení sociálních problémů vede zcela jiným směrem.

- *"Ideální model tržní ekonomiky je modelem rovnovážným: v jednoduchém světě trhu s dokonalým konkurenčním prostředím vznikají takové ceny, které distribuují vstupy firem a statky prodávané jednotlivcům tak, že nikdo nemůže najít jinou takovou kombinaci vstupů a výstupů, která by zvýšila užitek alespoň jednoho z účastníků tržní směny, aniž by zároveň nesnížila užitek někoho jiného. Tím je maximalizována suma dosažitelného bohatství společnosti - a zároveň nalezeny takové ceny vstupů a výstupů produkce a spotřeby, že nabídka všech statků je rovna poptávce po nich. Taková distribuce se v ekonomii označuje jako distribuce efektivní v Paretově smyslu. - Tato distribuce je však neutrální ve vztahu k rozdělení bohatství mezi jednotlivé účastníky směny - jinými slovy řečeno, neříká nic o tom, jak je celkové bohatství rozděleno mezi příslušníky dané společnosti. Pokud by totiž byl dán trhu volný průchod, pak by cirkulární a kumulativní procesy zprostředkované opakovanou nabídkou a poptávkou způsobily, že by se ti, kteří již disponují s velkými zdroji, stávali ještě bohatšími a chudí by přicházeli i o to málo, s čím na trh vstupovali (Myrdal, G.: Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations, Harmondsworth, Pelican Books 1968). (Tato vlastnost volného trhu se označuje také jako centrifugální efekt trhu: bohaté tlačí do středu, zatímco chudí jsou vytlačováni na okraj.) Barry (Barry, N.: Understanding the Market, In: Loney, M. (ed.): The State or the Market, London, Sage 1987) uvádí, že k dalším systémovým důsledkům dlouhodobého působení trhu nekorigovaného jinými regulátory patří nezaměstnanost a nadspotřeba." (Podtrženo námi.) (s. 23-24.)*

- *"Vyjděme spolu s Okunem (1975) z předpokladu, že hledáme takové řešení, které by sledovalo jak kritérium ekonomické efektivnosti, tak kritérium distribuční spravedlnosti (ve smyslu takového rozdělení vytvořených zdrojů, jež by zaručovalo každému člověku určitý - blíže nedefinovaný - podíl na jejich spotřebě). Víme již, že efektivnosti v Paretově smyslu je dosaženo, je-li maximalizována ekonomická efektivnost, nicméně vůbec se nepřihlíží k distribuční spravedlnosti. Jde o řešení opírající se výlučně o uplatnění trhu. Lze si představit i situaci polárně protikladnou, kdy všichni dostávají stejně (distribuční spravedlnost je maximalizována), nicméně ekonomická efektivnost je nulová. Toto řešení si lze představit pouze v případě, byla-li by moc státu absolutní a trh zcela potlačen. Každá vláda na světě (pomineme-li hrůzný exces vlády Rudých Khmérů) tedy řeší problém, jak sladit regulační působení trhu a státu tak, aby bylo dosaženo jakéhosi optimálního stavu mezi ekonomickou efektivností a distribuční spravedlností. Neplatí ovšem přímá úměra: čím více distribuční spravedlnosti, tím méně ekonomické efektivnosti. Vtip je v tom, že dovednou, technologicky poučenou kombinací trhu a správy lze dosáhnout maxima možné ekonomické efektivnosti - a přitom dodržet stanovené podmínky distribuční spravedlnosti. Taková ekonomická efektivnost nebude nikdy tak vysoká jako efektivnost v Paretově smyslu, bude však eticky a sociálně přijatelná a (v demokratických poměrech tedy i) politicky průchodná. Klíčovým omylem všech státních socialismů bylo, že se snažily trh nahrazovat státem i tam, kde je nenahraditelný, a nevědomky tak stlačovaly výslednou ekonomickou efektivnost svých režimů hluboko pod hranici nutnou pro dosažení cílů v oblasti distribuční spravedlnosti. Tím si samy vykopaly hrob, poněvadž ztratily legitimitu - nikoli ovšem kvůli distribučním nespravedlnostem, ale kvůli ekonomickému kolapsu. Netřeba připomínat, že hrozí i opačný extrém - usilovat o ekonomickou efektivnost za každou cenu, tedy i za cenu tak velké distribuční nespravedlnosti, která podkope legitimitu režimu takového "dřevního kapitalismu" právě kvůli zanedbání druhého kritéria." (Podtrženo námi.) (s.25-26.)*

³⁸ Viz. Matějů (2005, s. 48-51), Valenčík (2004, s.46-51) aj.

V odborných i veřejných diskusích na dané téma³⁹ lze velmi názorně sledovat, jaký velký vliv jednotlivé skupiny mají, jak obtížně se herní strategie zaměřená na řešení problému formou kultivace a rozvíjení tržního mechanismu prosazuje do širšího společenského povědomí. Aparát rozpracováváný v rámci obecné teorie redistribučních systémů je tak významnou oporou i při řešení otázek spojení teoretického řešení s praktickým, kdy je nutné brát v úvahu i zájmový aspekt.

Místo závěru

V rámci omezeného prostoru jsme mohli ukázat jen některé směry rozvíjení obecné teorie redistribučních systémů. Dosažené výsledky již na současném stupni rozvoje této teorie jsou využitelné k analýze řady významných situací. Dokonce - jak si sám každý může vyzkoušet - i běžné prostudování těchto výsledků má pozitivní vliv na kultivaci zkušenostní a intuitivního přístupu k řešení situací, s nimiž se každý z nás potýká v oblasti soukromého, profesního i společenského života.

Literatura:

- Bedretinoy, R.: Redistribuční systémy a lidský kapitál. Předneseno na Lidský kapitál a investice do vzdělání 19. - 20.9.2006 v Praze pořádané VŠFS. Sborník v tisku.
- Benesch, J.: Recenze k obecné teorii redistribučních systémů. In: Marathon 2006/5. ISSN 1211-8591. www.valencik.cz/marathon
- Blackwell, D. - Girshick, M.: Teorie her a statistického rozhodování. Praha, Nakladatelství ČSAV 1964. 21-4038-64
- Brůha, J.: Mezinárodní konference z pomezí teorie her a environmentální ekonomie. In: Politická ekonomie 1/2003. ISSN 0032-3233.
- Fiala, P.: Modelování vyjednávacího procesu s více hodnotícími kritérii. In: Politická ekonomie 2/1999. ISSN 0032-3233.
- Fotr, J., Švecová, L.: Riziko a nejistota ve strategickém rozhodování. In: Politická ekonomie 1/2006. ISSN 0032-3233.
- Jonáš, J.: Nositelé Nobelovy ceny za ekonomii za rok 2002. In: Politická ekonomie 2/2003. ISSN 0032-3233.
- Jonáš, J.: Nositelé Nobelovy ceny za ekonomii za rok 2001. In: Politická ekonomie 1/2002. ISSN 0032-3233.
- Kodera, J.: Teorie her a ekonomické rozhodování. In: Politická ekonomie 1/1993. ISSN 0032-3233.
- Laffont J. - J.: Teorie her a případ dat z aukcí. In: Politická ekonomie 1/2004. ISSN 0032-3233.
- Mañas, M.: Konkurenční a koluzivní chování v oligopolu. In: Politická ekonomie 1/2002. ISSN 0032-3233.
- Mañas, M.: Teorie her a konflikty zájmů, Praha, VŠE 2002.
- Mañas, M.: Hry v ekonomické teorii. In: Politická ekonomie 1/1995. ISSN 0032-3233.
- Mañas, M.: Teorie her a její aplikace, Praha, SNTL 1991.
- Marathon 2006/4. ISSN 1211-8591. www.valencik.cz/marathon
- Marathon 2006/5. ISSN 1211-8591. www.valencik.cz/marathon
- Matějů, P.: České vysoké školství na křižovatce, Praha, SOÚ AV ČR 2005. ISBN: 80-7330-072-9.
- Owen, G.: Game Theory, Sounders Company 1983.
- Potůček, M.: Nejen trh, Praha, Slon 1997.
- Sekerka, B.: Mikroekonomie, Praha, Profess Consulting 2002.
- Skořepa, M.: Daniel Kahneman a psychologické základy ekonomie. In: Politická ekonomie 2/2004. ISSN 0032-3233.
- Sirůček, P.: Nositelé Nobelovy ceny za ekonomii za rok 2005. In: Politická ekonomie 4/2006. ISSN 0032-3233.
- Stiglitz, J.: Ekonomie veřejného sektoru, Praha, Grada Publishing, 1997.
- Turnovec, F.: New Issues in Voting Power Analysis, Prague Economic Papers 2/2000.
- Valenčík, R.: Ekonomie - Jak ji chápat a k čemu je? (Doplňující text ke studiu mikroekonomie na magisterském stupni). Praha, EUPRES 2004. ISBN: 80-867-20-0.
- Valenčík, R.: Aplikace teorie redistribučních systémů k analýze povolebního vyjednávání 2006. Předneseno na Lidský kapitál a investice do vzdělání 19. - 20.9.2006 v Praze pořádané VŠFS. Sborník v tisku.
- www.gametheory.net

³⁹ Nejpopulárnější proběhla na stránkách deníku Právo v únoru až květnu 2006. Je podrobně zdokumentována v Marathon 2006/3 (<http://www.valencik.cz/marathon/doc/mar0603.DOC>).

Poznámky k teorii redistribučních systémů

Bohuslav Sekerka

V redistribučních systémech dochází k redistribuci výstupů oproti příspěvku každého z účastníků ke společnému výkonu.

Budeme uvažovat množinu subjektů N , jejímiž prvky jsou subjekty $i \in N$. Množina subjektů má nějakou cílovou funkci, od jejíhož plnění se odvíjí možnost odměňovat subjekty $i \in N$.

Předpokládáme, že přínos každého subjektu $i \in N$ je dán veličinou 0x_i . Veličinu 0x_i lze považovat za vklad subjektu i do distribuce. V modelu budeme předpokládat úplnou informaci, tj. každý ze subjektů zná všechny hodnoty 0x_j , $j \in N$.

Pokud by v systému neexistovala redistribuce, pak by každý subjekt $j \in N$ získal 0x_j .

Existuje-li redistribuce, pak jednotlivé subjekty mohou při redistribuci získat libovolnou hodnotu z intervalu $\langle 0, x \rangle$, kde $x = \sum_i ^0x_i$. Veličina x představuje maximální částku určenou k redistribuci.

Označme $a_i \in \langle 0, x \rangle$ skutečně získanou částku subjektu i při redistribuci. Při tom platí $\sum_{i \in N} a_i \leq x$. Tak n -tice uspořádaných hodnot $\{a_1, \dots, a_n\}$ představuje výsledek redistribuce.

Podmínka $\sum_i a_i \leq x$ je podstatnou podmínkou, která do redistribuce zavádí prvek konfliktní situace.

To vede k myšlence analyzovat problematiku redistribuce pomocí teorie her více hráčů. Proto budeme používat při výkladu pojmů teorie her.

Budeme předpokládat, že distribuční hra umožňuje sdružovat subjekty do koalic. Koalicí $P \subset N$ budeme rozumět množinu hráčů $i \in P$. Zaručenou částku, kterou koalice P může získat označíme $v(P)$.

Budeme předpokládat, že množinová funkce $v(P)$ splňuje následující vlastnosti:

$$v(\emptyset) = 0$$

$$v(N) = x$$

$$P \subset N \Rightarrow 0 \leq v(P) \leq v(N)$$

$$P \subset N, Q \subset N, P \cap Q = \emptyset \Rightarrow v(P) + v(Q) \leq v(P \cup Q).$$

Označíme $x_{i|P}$ částku, kterou i získá, je-li členem koalice P . Výhrou koalice budeme rozumět veličinu

$$x_P = \sum_{i \in P} x_{i|P}.$$

Budeme předpokládat, že minimální požadovaná hodnota hráče i v koalici P je $^e x_{i|P}$. V dalším výkladu budeme též analyzovat oprávněnost tohoto požadavku.

Významnost subjektů a množin subjektů

Subjekt $i \in N$ je nevýznamný, jestliže

$$\forall P, i \notin P \Rightarrow v(P \cup \{i\}) = v(P).$$

$$\forall P, i \notin P \Rightarrow v(P \cup \{i\}) = v(P).$$

Subjekt $i \in N$ je významný, jestliže

$$\exists P, i \notin P \Rightarrow v(P \cup \{i\}) > v(P).$$

Jestliže $i \in N$ je nevýznamný subjekt, pak stačí uvažovat množinu $N - \{i\}$, tj. subjekt i se vypustí z úvahy.

Množina subjektů Q je nevýznamná, jestliže pro všechna $P \subset N - Q$ platí $v(P \cup Q) = v(P)$.

Množina subjektů Q je významná, jestliže existuje $P \subset N - Q$ takové, že platí $v(P \cup Q) > v(P)$.

Rozhodovací síla subjektů a její transformace

Zavedeme do úvahy rozhodovací sílu jednotlivých subjektů. Pro hráče $i \in N$ je počet hlasů, kterými disponuje dán veličinou p_i . Předpokládáme, že počet všech hlasů je p_N . Předpokládáme, že hlasy hráčů v koalici se sčítají. Tak lze rozhodovací sílu koalice P definovat $p_P = \sum_{i \in P} p_i$. Je-li hráč $i \in P$, pak zavedeme podmíněnou rozhodovací sílu hráče i v koalici P veličinou $p_{i|P}$. Vstupem hráče do koalic se jeho rozhodovací síla může transformovat.

Koalice s diktátorem

V koalici se může např. vyskytnout hráč i , jehož transformovaná rozhodovací síla $^T p_{i|P} = p_P$ a ostatní hráči v koalici mají transformovanou rozhodovací sílu nulovou. V tomto případě jde o koalici, v níž existuje diktátor s neomezenou silou uvnitř koalice. Navenek koalice vystupuje s rozhodovací silou p_P .

Koalice s rovnými právy - demokratická koalice

Koalice P , která má n_P členů má rozhodovací sílu p_P . Transformuje-li se rozhodovací síla hráče koalice tak, že $^T p_{i|P} = p_P / n_P$ hovoříme o koalici, jejíž členové mají uvnitř koalice stejná rozhodovací práva. Tedy existuje rovnost členů koalice.

Oligarchická koalice

V koalici P existuje množina hráčů $Q \subset P$, v níž je počet členů n_Q . Členové z množiny Q si přisvojí část práv členů, kteří jsou mimo Q a poté uvnitř množiny Q se uskuteční další hra o rozhodovací práva např. uplatní se demokratický princip. Tak platí

$$\begin{aligned} \sum_{i \in Q} T_{i|P} &> \sum_{i \in Q} p_{i|P} \\ (i \in Q \Rightarrow T_{i|P} &\geq p_{i|P}) \quad \& \quad (\exists i \in Q: T_{i|P} > p_{i|P}) \\ \sum_{i \in N-Q} T_{i|P} &< \sum_{i \in N-Q} p_{i|P} \\ (i \in N-Q \Rightarrow T_{i|P} &\leq p_{i|P}) \quad \& \quad (\exists i \in Q: T_{i|P} < p_{i|P}) \end{aligned}$$

Navenek koalice vystupuje s rozhodovací silou p_P .

Příkladem mohou být různé volební systémy, v nichž určitá seskupení si přisvojí práva nečlenů, kteří je volili a voliči po uskutečnění voleb ztrácejí svá práva ovlivňovat rozhodování.

Koalice s rozhodovací silou podle vkladu do distribuce

Rozhodovací síla se určí podle přínosu členů. Koalice P , která má n_P členů má rozhodovací sílu p_P . Transformuje-li se rozhodovací síla hráče koalice tak, že

$$T_{i|P} = [{}^0x_i / {}^0x_P] p_P,$$

kde ${}^0x_P = \sum_{i \in P} {}^0x_i$ mluvíme o definování rozhodovací síly podle přínosu. Příkladem může být hlasování na valné hromadě akciové společnosti.

Navenek koalice vystupuje s rozhodovací silou p_P .

Rozhodovací síla koalice

Rozhodovací síla koalice P umožňuje přisvojit si přínosy nečlenů koalice a distribuovat je mezi své členy. Síla koalice může být měřena např. hodnotou $p_P = \sum_{i \in P} p_i$.

Koalice a koaliční struktury

Koaliční strukturou $\mathbf{P} = \{P_1, P_2, \dots, P_k\}$ rozumíme disjunktí rozklad množiny N na podmnožiny P_j $j=1, \dots, k$, tj.

$$\begin{aligned} P_v \cap P_u &= \emptyset \text{ pro } v \neq u \\ \cup_j P_j &= N. \end{aligned}$$

Uvažujeme množinu koaličních struktur \mathbf{P} , které jsou přípustné v uvažovaném typu hry. Přípustnou koaliční strukturou $\mathbf{P} = \{P_1, P_2, \dots, P_k\}$ rozumíme koaliční strukturu, která se nachází v množině přípustných koaličních struktur \mathbf{P} , tj. $\mathbf{P} \in \mathbf{P}$.

Např. obsahuje-li množina koaličních struktur pouze jedinou koaliční strukturu $\{\{1\}, \{2\}, \dots, \{n\}\}$, pak jde o nekooperativní hru, obsahuje-li množina koaličních struktur více koaličních struktur, jde o koaliční hru. Speciálním případem je případ, kdy množina koaličních struktur \mathbf{P} obsahuje všechny možné koaliční struktury

$$\mathbf{P} = \{P_1, P_2, \dots, P_k\},$$

kde $k=1, 2, \dots, n$.

Významným studovaným případem je případ množiny koaličních struktur \mathbf{P}_2 ve kterém je $k=2$ a \mathbf{P} je libovolná podmnožina N . V tomto případě je přípustná koaliční struktura dána dvojicí $\mathbf{P} = \{P, N-P\}$. Zpravidla se připouští, že $\mathbf{P} = \{\emptyset, N\} \in \mathbf{P}_2$.

Tvorba koalic - hledisko vkladu

Axiom ekonomické výhody koalice

Uvažujeme koaliční strukturu $\mathbf{P} = \{P, N-P\}$. Člen koalice $i \in P$ přináší vklad do redistribuce 0x_i . Celkový vklad koalice P do redistribuce je

$$\sum_{i \in P} {}^0x_i = {}^0x_P.$$

Koalici P přiřadíme koeficient síly k_P . Tento koeficient je určen poměrem

$${}_xk_P = {}^0x_P / {}^0x_{N-P}.$$

Je-li ${}_xk_P > 1$, pak koalice P může ovlivnit redistribuci ve svůj prospěch, tj. pro hráče $i \in P$ platí $x_i \geq {}^0x_i$, při čemž alespoň pro jedno $i \in P$ platí ostrá nerovnost. Hráč $i \in P$ pro kterého platí $x_i - {}^0x_i = \max_j (x_j - {}^0x_j)$ je v koalici P vůdčím hráčem (vůdcem).

Je-li ${}_xk_P < 1$, pak koalice P nemůže ovlivnit redistribuci ve svůj prospěch, tj. pro hráče $i \in P$ platí $x_i \leq {}^0x_i$, při čemž alespoň pro jedno $i \in P$ platí ostrá nerovnost. Hráč $i \in P$ pro kterého platí ${}^0x_i - x_i = \max_j ({}^0x_j - x_j)$ má v koalici P nejsilnější motiv koalici P opustit. Je „kacířem“.

Je-li ${}_xk_P = 1$, pak obě koalice P a $N-P$ nemohou ovlivnit redistribuci ve svůj prospěch. Pro hráče $i \in N$ platí $x_i = {}^0x_i$.

Jestliže existuje koalice Q taková, že koeficient ${}_xk_Q > 1$, pak koalice P je nestabilní a lze ji z množiny přípustných koaličních struktur vypustit.

Jestliže neexistuje koalice Q taková, že koeficient ${}_xk_Q > 1$, pak nemá smysl uvažovat hru tvorby koalic, neboť jediná přípustná koaliční struktura je $\{\emptyset, N\} \in \mathbf{P}_2$

Axiom nenasytnosti hráčů

Uvažujme hráče i a koaliční strukturu $P = \{P, N-P\}$. Předpokládejme, že vklad hráče i do distribuce je 0x_i a že minimální požadovaná hodnota hráče i v koalici P je $^ex_{i|P}$.

Je-li $i \in N-P$, pak podle předpokladu je přípustná koaliční struktura $\{P \cup \{i\}, N-P - \{i\}\}$.

Je-li $i \in P$, pak podle předpokladu je přípustná koaliční struktura $\{P - \{i\}, (N-P) \cup \{i\}\}$.

Je-li hráč $i \in P$ je jeho zaručená výhra $x_{i|P}$. Předpokládáme, že $^ex_i \leq x_{i|P}$, neboť jinak by nebyl v koalici P . Hráč i je ochoten opustit koalici P jestliže jeho zaručená výhra v koalici $(N-P) \cup \{i\}$ bude vyšší, než v koalici P , tj. $x_{i|P} < x_{i|(N-P) \cup \{i\}}$.

Je-li hráč $i \in N-P$ je jeho zaručená výhra $x_{i|N-P}$. Předpokládáme, že $^ex_i \leq x_{i|N-P}$, neboť jinak by nebyl v koalici $N-P$. Hráč i je ochoten opustit koalici $N-P$, jestliže jeho zaručená výhra v koalici $P \cup \{i\}$ bude vyšší, než v koalici $N-P$, tj. $x_{i|P \cup \{i\}} > x_{i|N-P}$.

Axiom nenasytnosti vede k definici i -stabilní koaliční struktury.

Koaliční struktura je i -stabilní $P = \{P, N-P\}$, jestliže neexistuje hráč $i \in P$, který by byl ochoten opustit koalici P a neexistuje hráč $j \in N-P$, který by byl ochoten vstoupit do koalice P .

Axiom nenasytnosti hráčů a x-stabilní koaliční struktura

Uvažujme hráče i a koaliční strukturu $P = \{P, N-P\}$. Předpokládejme, že vklad hráče i do distribuce je 0x_i a že minimální požadovaná hodnota hráče i v koalici P je $^ex_{i|P}$.

Je-li $i \in N-P$, pak podle předpokladu je přípustná koaliční struktura $\{P \cup \{i\}, N-P - \{i\}\}$.

Je-li $i \in P$, pak podle předpokladu je přípustná koaliční struktura $\{P - \{i\}, (N-P) \cup \{i\}\}$.

Je-li hráč $i \in P$ je jeho zaručená výhra $x_{i|P}$. Předpokládáme, že $^ex_i \leq x_{i|P}$, neboť jinak by nebyl v koalici P . Hráč i je ochoten opustit koalici P jestliže jeho zaručená výhra v koalici $(N-P) \cup \{i\}$ bude vyšší, než v koalici P , tj. $x_{i|P} < x_{i|(N-P) \cup \{i\}}$.

Je-li hráč $i \in N-P$ je jeho zaručená výhra $x_{i|N-P}$. Předpokládáme, že $^ex_i \leq x_{i|N-P}$, neboť jinak by nebyl v koalici $N-P$. Hráč i je ochoten opustit koalici $N-P$, jestliže jeho zaručená výhra v koalici $P \cup \{i\}$ bude vyšší, než v koalici $N-P$, tj. $x_{i|P \cup \{i\}} > x_{i|N-P}$.

Axiom nenasytnosti vede k definici x -stabilní koaliční struktury.

Koaliční struktura je x -stabilní $P = \{P, N-P\}$, jestliže neexistuje hráč $i \in P$, který by byl ochoten opustit koalici P a neexistuje hráč $j \in N-P$, který by byl ochoten vstoupit do koalice P .

Tvorba koalic - hledisko rozhodovací sílyAxiom rozhodovací výhody koalice

Uvažujme koaliční strukturu $P = \{P, N-P\}$. Člen koalice $i \in P$ přináší příspěvek k rozhodovací síle koalice p_i . Celková rozhodovací síla koalice P je

$$\sum_{i \in P} p_i = p_P.$$

Koalici P přiřadíme koeficient síly k_P . Tento koeficient je určen poměrem

$$_P k_P = p_P / p_{N-P}.$$

Je-li $_P k_P > 1$, pak koalice P může ovlivnit redistribuci ve svůj prospěch. Je-li $_P k_P < 1$, pak koalice P nemůže ovlivnit redistribuci ve svůj prospěch.

Je-li $_P k_P = 1$, pak obě koalice P a $N-P$ nemohou ovlivnit redistribuci ve svůj prospěch.

Jestliže existuje koalice Q taková, že koeficient $_P k_Q > 1$, pak koalice P je p -nestabilní a lze ji z množiny přípustných koaličních struktur vypustit.

Jestliže neexistuje koalice Q taková, že koeficient $_P k_Q > 1$, pak nemá smysl uvažovat hru tvorby koalic, neboť jediná přípustná koaliční struktura je $\{\emptyset, N\} \in P_2$.

Odůvodněné požadavky koalic

Uvažujme hru n hráčů. Označme $a = (a_1, a_2, \dots, a_n)$ vektor, jehož souřadnice značí částky, které hráči získají při dělení výher. Je přirozené definovat množiny

$$E = \{a; \sum_{i \in N} a_i = x\},$$

$$I = \{a \in E; a_i \geq v(i), i=1,2,\dots,n\}.$$

Předpokládáme-li podstatnou hru v normalizovaném tvaru, pak pro všechna $i \in N$ je $v(i)=0$ a $v(N)=1$.

Podmínka při definici množiny E říká, že hráči hrají tak, že je rozdělena celá částka, která je k dispozici v případě, že všichni hráči se sdruží do koalice.

Podmínka při definici množiny E je příliš silná. Proto se poněkud oslabí. Tak zavedeme množinu

$$\bar{E} = \{a; \sum_{i \in N} a_i \leq x\}.$$

Zřejmě platí

$$E \subset \bar{E}.$$

Zabývejme se odůvodněním požadavků koalic. Zavedeme třídy vektorů $a = (a_1, a_2, \dots, a_n)$ takové, že vektory vně těchto tříd jsou při zkoumání možných rozdělení výher neužitečné.

Třída B

Jednou z těchto tříd je množina

$$B = \{a \in \bar{E}; a_i \leq \max_i [v(P) - v(P-i)], i \in N\}.$$

Důvodem je, že v některé etapě hry by ze strany P-i nebylo rozumné přijmout hráče i, kdyby požadoval více než je jeho možný maximální přínos libovolné koalice.

Námítky proti tomuto přístupu zpravidla poukazují na psychologická hlediska, kdy v některých případech koalice poskytují některému hráči více, než je jeho maximální přínos.

Třída L

Předpokládejme, že hra vede k vytváření koaliční struktury $(T, N-T)$, kde T může být libovolná množina hráčů.

Pro libovolnou množinu P a množinu Q takovou, že $Q \subset P$ je nutné, aby platilo

$$a(Q) \geq v(Q),$$

kde

$$a(Q) = \sum_{i \in Q} a_i.$$

Je jasné, že nemůžeme přijmout takové rozdělení výplat, ve kterém je

$$a(T) < v(T), \quad a(N-T) < v(N-T).$$

Analýzu tedy omezíme na případy

$$a(T) \geq v(T), \quad a(N-T) \geq v(N-T).$$

Pro libovolné P musí platit

$$a(P \cap T) \geq v(P \cap T), \quad a(P \cap (N-T)) \geq v(P \cap (N-T)),$$

což dává

$$a(P) \geq v(P \cap T) + v(P \cap (N-T)),$$

Položme

$$l(P) = \min_{T, a(T) \geq v(T), a(N-T) \geq v(N-T)} [v(P \cap T) + v(P \cap (N-T))].$$

Definujeme třídu L vztahem

$$L = \{a \in \bar{E}; a(P) \geq l(P)\}.$$

Třída D

Analýzujeme hru ve které je pro libovolné P možná koaliční struktura $(P, N-P)$. Předpokládejme, že koalice P požaduje výplatu d . Tento požadavek je možné nebo není možné přijmout jako odůvodněný.

Může-li koalice $N-P$ způsobit, že koalice nezíská d , tj.

$$a(P) < d, \quad a(N-P) \leq v(N-P),$$

pak požadavek koalice P není možné přijmout jako odůvodněný, je tedy neodůvodněný. Existuje-li však koalice $T \subset N-P$, že platí $a(T) \leq v(P \cup T) - d$, může koalice P způsobit rozpad koalice $N-P$ a tak získat d .

Tak lze definovat. Požadavek koalice P je neodůvodněný, když existuje takové a , že platí $a(N-P) \leq v(N-P)$ a pro libovolné $T \subset N-P$ platí $a(T) \leq v(P \cup T) - d$.

Dá se ukázat, že v tomto případě je $d > v(P)$. Položíme $T = N-P$. Máme

$$v(N-P) \geq v(N-P) > v(N) - d,$$

což dává

$$d > v(N) - v(N-P) \geq v(P).$$

Požadavek koalice P je rozumný (odůvodněný) když není neodůvodněný, tj. když pro libovolné a takové, že $a(N-P) \leq v(N-P)$, existuje $T \subset N-P$, že koalice P může koalici $T \subset N-P$ poskytnout více než $a(T)$ a při tom zachovat svůj důchod d , tj.

$$v(P \cup T) - a(T) > d.$$

Předpokládejme, že koalice P způsobí odpad nějaké koalice T od koalice $N-P$. Potom přínos koalice P nemůže být větší než $v(P \cup T) - a(T)$. Je jasné, že koalice P se pokusí získat takové T , které dává maximální přínos, tj.

$$\max_{T, T \subset N-P} [v(P \cup T) - a(T)].$$

Dále je jasné, že koalice $N-P$ bude chtít vybrat takové a , aby se mohlo uskutečnit a dávalo minimum předcházejícího výrazu, tj. položíme

$$d(P) = \min_{a, a(N-P) = v(N-P)} \max_{T, T \subset N-P} [v(P \cup T) - a(T)].$$

Definujeme

$$D = \{a \in \bar{E}; a(P) \leq d(P) \text{ pro libovolné } P\}.$$

Tak vidíme, že požadavek d koalice P bude neodůvodněný, když $d > d(P)$ a rozumný, když $d \leq d(P)$.

Aplikace teorie redistribučních systémů k analýze povolebního vyjednávání 2006

Radim Valenčík

Teorie je dobrá, když si nevybírám, kde bude ilustrovat možnost svého uplatnění, ale když je schopna být efektivně aplikovaná tam, kde je to prakticky významné či nejdůležitější. V našem případě by např. měla prokázat své možnosti a přednosti při řešení problematiky povolebního vyjednávání v roce 2006.

Co může dobrá teorie dokázat? Leckdo namítne, že moc ne. Realita je oproti teorii příliš složitá, aktéry hry jsou jedinci, mnohdy nevypočitatelní či jednající pod vlivem nejrůznějších pohnutek. Především je však ve hře mnoho skrytého, zákulisního, ne-li přímo utajovaného.

To je všechno pravda. Právě takto komplikované a svým reálným bohatstvím téměř nevyčerpatelné úlohy potřebuje dobrá teorie na cestě svého rozvoje, aby si mohla ověřit, co již dokáže, co ještě ne a v čem se zdokonalit. Takže se podívejme, jak tomu bude v našem případě.

Poznámka:

Pro lepší výklad jednotlivých kroků analýzy rozlišíme postup při strukturaci problému a postup při použití metod analýzy systému. Obojí se sice částečně překrývá, ale z metodického hlediska je vhodné prezentovat každé zvlášť.

Ke každému kroku při strukturaci problému a při použití metod uvedeme velmi stručnou ilustraci toho, o co v námi uvažovaném případě může například jít. Nejedná se o samotnou analýzu, ale jen o ilustraci přispívající k lepšímu pochopení sdělovaného.

Nášim cílem není dát vlastní analýzu, ale ukázat, jak lze teorii redistribučních systémů k takové analýze aplikovat. Příslušné ilustrace budeme prezentovat (jako i tuto poznámku) proložené, aby byly jasné odděleny od obecně metodického jádra sdělení. Za každou ilustraci uvedeme datum, kdy byla dána (aby si čtenář nemyslel, že postupujeme metodou "po bitvě je každý frajtr chytřejší než generál" a abychom nemuseli ilustrace přizpůsobovat tomu, co se následně skutečně odehrálo).

Zatřídění a struktura problému - postup při tvorbě modelu

Jak dopadly parlamentní volby v ČR tohoto roku všichni víme. První otázka, kterou si můžeme položit je: Jedná se v případě povolebního vyjednávání o hru v rámci redistribučního systému (tj. v systému, ve kterém dochází k určité redistribuci prostředků oproti rozdělení, které by vycházelo z ocenění přínosů jednotlivých účastníků hry)? Odpověď na tuto otázku je prvním krokem.

Odpověď není úplně jednoduchá. Na jedné straně platí, že k takové redistribuci v příslušném společenském systému skutečně dochází a povolební vyjednávání je tím výrazně poznamenáno, na druhé straně nelze přehlédnout, že v daném případě jde o několik oblastí, vrstev a dimenzí takové redistribuce. Neboli jinými slovy - v systému, kterým se zabýváme, probíhá paralelně (v některých případech provázaně, v jiných naopak relativně samostatně), několik her spojených s redistribucí, z nichž se pak sestává celková hra, kterou jsme nazvali povolebním vyjednáváním. Jedná se tedy o případ paralelních vzájemně propojených her v rámci strukturovaného vícedimenzionálního redistribučního systému. Můžeme též říci, že se jedná o komplexní hru. Co s tím?

V daném případě je vhodné začít uplatněním metody úplného výčtu k identifikování jednotlivých oblastí či dimenzí struktury redistribuce v systému, konkrétně můžeme uvažovat následující:

- Redistribuce spojená s užitím prostředků státního rozpočtu (zvláště pak v případě resortů, které redistribuují značné prostředky).
- Redistribuce spojená s přístupem k moci založené na využití bezpečnostního aparátu zaměřeného na zneužívání postavení (korupci či podobné nelegální činnosti).
- Redistribuce spojená s rozmísťováním osob blízkých či závislých do funkcí kontrolovaných parlamentní moci.
- Redistribuce spojená s řešením základní otázky stát a trh: omezit či naopak zvětšit míru redistribuce (reformovat či nereformovat systém), což lze současně chápat jako koncepční otázku.
- Redistribuce uvnitř jednotlivých subjektů hry, kdy je přerozdělováno oproti výkonnosti, kterou jednotliví účastníci těchto subjektů přispívají k výsledku příslušného subjektu (takovým subjektem může být např.

politická strana, účastníkem hry v rámci daného subjektu pak nějaký člen této strany se svým postavením v rámci ní).

A na závěr si můžeme položit otázku: Jaké jsou další formy redistribuce, které příslušnou komplexní hru ovlivňují? (Každý, kdo odhalí další oblasti či dimenze redistribuce, případně podrobněji strukturuje některou z již vymezených oblastí, přispívá k dotvoření konceptu, který využíváme.)

Ilustrace:

Užitky mohou mít z tohoto hlediska nejrůznější podobu a na jejich zvýšení (či naopak minimalizaci ztráty užitku) se mohou orientovat nejrůznější skupiny. Může se např. jednat o to, zda se otevře či naopak neotevře cesta k šetření některých případů korupce, jak budou rozloženy síly při volbě prezidenta apod. (19.8.2006)

Druhým krokem může být identifikování subjektů hry. I zde je zřejmé, že se jedná o vícedimenzionální hierarchický strukturovaný systém. Subjekty tohoto systému jsou:

- parlamentní strany,
- další ústavní subjekty, které v rámci svých kompetencí do vyjednávání vstupují,
- veřejnost,
- zájmové a vlivové skupiny,
- media.

I v tomto případě platí, že každý, kdo odhalí, pojmenuje, zatřídí další oblasti subjekt či podrobněji strukturuje některý z již vymezených, přispívá k dotvoření konceptu, který využíváme.)

Současně platí, že tyto subjekty mají samy vnitřní rozložení výkonnosti a redistribuce je i uvnitř nich (např. z důvodu pozičního postavení, vnitřních koalic, omezené vypovídací schopnosti používaných či spontánně fungujících kritérií hodnocení výkonnosti z hlediska cílů, které subjekty sledují).

Ilustrace:

Jednou z mnoha her, která se hraje, je např. již zmíněná otázka rozložení politických sil při volbě prezidenta. (19.8.2006)

Již při realizaci výše uvedeného kroku (když se pokoušíme o co nejúplnější výčet hráčů) zjistíme, že jednotlivé subjekty nejsou suverénními hráči, protože podskupiny uvnitř nich jsou:

- rivalitní,
- schopné kooperovat se podskupinami jiného subjektu, vytvářejí se křížové síťové vazby.

Tyto podskupiny vytvářející křížové síťové vazby jsou identifikovatelné zpravidla:

- prostřednictvím lídrů, kteří se více či méně, záměrně či spontánně zviditelňují,
- více či méně deklarovaným vztahem k těm subjektům, s nimiž vytvářejí síťovou křížovou vazbu (snaha spolupracovat s jinou politickou stranou, ústavním subjektem či veřejnou zájmovou skupinou apod.).

Popis této křížové síťové struktury je dalším, v pořadí třetím krokem.

Je dobré si přitom uvědomovat, že vznik podskupin a křížových síťových vazeb souvisí s vícedimenzionalitou redistribuce v celém systému.

Ilustrace:

Je zřetelně vidět, že uvnitř politických stran (v případě ODS zcela jasně, v případě ČSSD skrytěji) je otázka povolebních vyjednávání 2006 spjata se vznikem zájmových skupin navázaných (tak či onak) na ovlivnění volby prezidenta, která proběhne v roce 2008. (19.8.2006)

Poté, co popíšeme základní koncept, lze začít "číst" - coby čtvrtý krok - logiku chování jednotlivých subjektů, ocenit jejich poměrnou sílu, a to na základě prezentovaných (zveřejňovaných) strategií a výsledků jejich realizace. Důležitým momentem je přitom uvědomování si duality herních situací a strategií - každá z herních situací, která může nastat, je strategií, která může být za určitých podmínek zvolena určitým subjektem. Zde již můžeme pracovat s konkrétními prameny a udělat si přehled:

1. O jakých strategiích se od počátku vyjednávání uvažovalo a které se postupně objevovaly.
2. Které strategie se snažili jednotliví účastníci hry prosadit jako svůj cíl.

(Opět jde o úplný a strukturovaný výčet.)

Lze si položit rovněž otázku, do jaké míry se s příslušnou zveřejněnou strategií příslušný subjekt ztotožňoval. Zajímavé je v této souvislosti zejména vyjednávání s využitím přímé či nepřímé hrozby novými volbami.

V této chvíli analýzy lze využít model s okny 12x12, kde odhadujeme vývoj volebních preferencí i potenciálních fyzických zisků (pozičních a finančních přepočítaných na společnou jednotku).

Ilustrace:

Zde stojí za povšimnutí, že nejčastěji a nejotevřeněji v průběhu jednání a jeho veřejné prezentace definoval možné herní situace (to, k čemu se může vyjednáváním dojít) M. Topolánek. Protistrana herní možné situace definovala v průběhu jednání většinou negativně - tj. ve smyslu toho, co nepřipustí.

Při praktické analýze je důležité každé přímé či nepřímé, pozitivní či negativní vymezení herních situací podrobně zaznamenat, protože právě z toho se nejlépe vyčte, o co komu ve hře jde, ale i kdo ve skutečnosti hraje, kdo je reálným subjektem hry.

Možných herních situací je neomezeně mnoho, protože vždy se najde taková, která kombinuje jiné (je kompromisem, "smíšenou" strategií nikoli ve smyslu pravděpodobností kombinace, ale nalezení způsobu rozdělení užitek a záruk realizovatelnosti). (19.8.2006)

V návaznosti na čtvrtý krok jde v pátém kroku o rozlišení prezentovaných strategií a námi uvažovaného modelu komplexní strategie, která (podle nás) představuje nejpřesnější a nejkompaktnější odhad budoucího vývoje. Zde musíme umět rozlišit, co je zveřejněno jako přání některého ze subjektů, kterým se ostatní snaží zastrašit či získat na svou stranu, co jako realistický herní alternativu.

V rámci tohoto kroku lze doporučit expertní hru 3-5 osob, aby byly "odfiltrovány" individuální distorze (v podobě subjektivních hodnocení toho, kdo model zpracovává a kdo je nějakým způsobem tak či onak do hry vtážen, i když si to sám neuvědomuje či nechce uvědomit). Mj. stojí zato pokusit si udělat vlastní výčet těch aspektů, kterými je každý z účastníků do hry zapojen:

- politickým názorem,
- očekávanou vlastní kariérou,
- představou o žádoucím budoucím společenském vývoji,
- osobním lidským (přátelským či naopak nepřátelským) vztahem k jiným účastníkům (je zajímavé, jak do představ o budoucím vývoji, který vytváříme nejen pro sebe, ale kterým se snažíme ovlivnit i ostatním promítáme velmi osobní postoje spojené s tím, koho máme rádi či naopak koho chceme potrestat).

(Opět stojí zato uplatnit metodu úplného výčtu k analýze toho, jakým způsobem se každý konkrétní člověk podílející se na tvorbě modelu coby expert zúčastňuje hry.)

Ilustrace:

Nikdo není natolik nad věcí, aby tím, jakou analýzu dává, nevypovídal sám o sobě. Pokud moderní přírodní vědy (např. kvantová mechanika) již před časem dospěli k odhalení velmi intimního a fatálního propojení pozorovatele s pozorovanou situací, toho, kdo analyzuje realitu, s realitou samotnou, pak pro společenskovědní aplikace spojené s teorií her to platí tím spíše. Teorie a její praktické aplikace se s tím mohou vyrovnat nikoli snahou o potlačení zainteresovanosti či zaujatosti pozorovatele, ale naopak - tím, že si svou zainteresovanost sám uvědomí a provede tím určitou katarzi. Zde je mimořádně důležité dosáhnout toho, aby se expertní analýzy s využitím modelu a postupu navrhovaného typu účastnili osoby co nejvíce odlišné z hlediska toho, čím se jich daná problematika dotýká.

Pokud se týká autora tohoto materiálu, i on si je vědom své osobní angažovanosti v dané problematice (resp. vidí alespoň onu pověstnou "špičku ledovce" toho, co ho zajímá především). V daném případě se jedná o to, aby výsledek jednání otevřel (podle toho, jak se situace vyvíjí tak spíše aby neuzavřel) cestu k reformě financování vysokého školství tak, aby vysoké školy byly zainteresovány - a to přímo, finančně a v konkurenčním prostředí - na uplatnění svých absolventů. Důraz na tento moment je spojen v jeho případě jak s nadindividuálními tak i čistě individuálními motivy. (19.8.2006)

Při šestém kroku začínáme porovnávat námi předpokládaný vývoj situace v různých oblastech s reálným vývojem. To nám umožňuje identifikovat anomálie, tj. odchylky od alternativ, které byly předpokládány. Příčiny těchto odchylek mohou být trojí:

- Máme nedokonale strukturovaný model (něco, co bylo možné uvažovat, jsme přehlédli či do modelu nezpracovali).
- Nemáme dostatečně dobrou metodiku vyhodnocení modelu (špatně model vyhodnocujeme, dopouštíme se nějaké systematické odchylky).
- Existují pro nás skryté informace a s nimi spojené skryté křížové síťové vazby.

První dvě možné příčiny jsou dány tím, co jsme do modelu a způsobu jeho vyhodnocení mohli zpracovat, ale nepodařilo se nám to, třetí je jedním z nejcennějších výsledků aplikace modelu. Umožňuje poodhalit a jistým způsobem identifikovat to, co pro nás mělo zůstat skryté.

Při praktické aplikaci je vždy vhodné předpokládat, že příčinou anomálií je nedokonalost našeho modelu. Není dobré uspěchat ukonejšení touhy po odhalení skrytého a hledat příčinu anomálií zde. Pokud však máme dostatečný důvod pro identifikování skrytého, můžeme jeho parametry do modelu zpracovat, uvažovat jeho roli v modelu a následně verifikovat.

Tímto způsob model "vyladíme", resp. "zastřelujeme se" tak, aby námi předpokládaný vývoj byl co nejbližší tomu, co se následně odehrává.

Zde je třeba vložit malinkou poznámku - souladu předpokládaného vývoje s reálným neznámá to, že jsme schopni předem říci, která z variant nastane. Situace v příslušné oblasti je případem tzv. chaotické situace (z hlediska teorie chaosu), takže to, co se konkrétně stane je nepředvídatelné. Předvídatelné je však následující:

- Jaký je okruh alternativ, které mohou nastat.

- Jaké bezprostřední důsledky bude mít to, pokud jedna z nich nastane, tj. jaké reakce to vyvolá a jakým směrem se bude ubírat další vývoj.

- Jak bude nově nastalá situace komentována, kdo bude výsledek považovat za svůj zisk, kdo bude nespokojen a promítne svou nespokojenost do dalšího vývoje.

(To vše není tak málo - jde proto nikoli o jednoduchý popis parametrů alternativ, ale o jejich plnější modely.)

Ilustrace:

Zde si můžeme např. položit následující otázky:

- Proč nevyšla hra na změnu pověření a sestavení velké koalice bez předsedy ODS, pro jejíž prosazení se zdálo, že existuje dostatečně silná pozice těch, pro které byla herní strategií?

- Proč někteří z účastníků nehrají na kartu předčasných voleb tak intenzivně, jak by se dalo očekávat (proč se jedná z tohoto hlediska o více "utlumenou" zveřejněnou herní situaci)?

Atd. (Mj. je zřejmé, že každou takovou otázkou vypovídáme i o míře své vlastní informovanosti, současně však - chtě nechtě - působíme i na ostatní účastníky a ovlivňujeme je v souladu s tím, co sledujeme, byť i bychom chtěli být jen "nezávislí experti"; tj. v daném případě se rovněž projevuje potřeba vytvořit při vypracování a využití modelu dobrý expertní tým.) (19.8.2006)

- Zajímavým momentem bylo nepochybně i to, že J. Paroubek v pořadu ČT 20.8.2006 několikrát zdůvodňoval požadavek dvouletého (ani míň, ani víc) období tolerování vlády M. Topolánka tím, že v případě dřívějšího konání voleb by k nim nikdo nepřišel, a tento argument zůstal bez odpovědi. (21.8.2006)

Další tj. sedmý krok již lze učinit pouze za určitých podmínek. Předpokládá totiž vyhodnocení reality z hlediska prezentační rovnováhy. Položíme si otázku:

- Za jakých podmínek by v jednotlivých subsystémech mohla nastat prezentační rovnováha.

- Kde lze prezentační rovnováhy (ve kterých subsystémech) dosáhnout.

Individuální (díličí) prezentační rovnováha znamená, že určitý subjekt dosáhne nejvyššího užítu tehdy, když prezentuje své vidění budoucího vývoje tak, jak si jej vytváří pro sebe, ostatním. Nedělá tedy rozdíl mezi modelem, který si vytváří pro sebe, a modelem, který předkládá druhým. Společná (obecná) rovnováha pak znamená, že výše uvedené platí pro každý subjekt.

Individuální rovnováha tedy znamená, že největšího užítu dosahují, když všem ostatním zveřejňují model, který znám, a jedná podle toho, jak vymezuje mé jednání jako optimální jednání. Společná rovnováha pak znamená, že každý z hráčů dosahuje největšího užítu tehdy, když všem ostatním zveřejňují model, který, a jedná podle toho, jak vymezuje své jednání jako optimální jednání.

Jedná se o rovnováhu v tom smyslu, že tímto je prosazována alternativa, která znamená největší přírůstek užítu a současně i jeho rozdělení podle skutečné síly hráčů tu či onu alternativu prosadit (příp. jejímu prosazení naopak zabránit). Systém je z tohoto hlediska v rovnováze, když nelze zvýšit Δ (přírůstek) efektivnosti a nelze jej lépe rozdělit (v důsledku existující poziční síly, která není závislá na zveřejnění herních strategií). Vyrovnává se:

- ochota obětovat se ziskem,

- příjem a poziční síla hráčů.

Dosažení společné rovnováhy je prakticky nemožné. Představa o tom, co by její dosažení v námi uvažovaném znamenalo, jakou by mělo podobu a co by přineslo je ovšem z metodického hlediska tvorby modelu užitečné.

Řešíme tedy následující otázky:

- Za jakých předpokladů je možná individuální rovnováha v prezentaci herních situací?

- Za jakých předpokladů je možná společná rovnováha v prezentaci herních situací?

- Za jakých předpokladů budou hráči zveřejňovaným herním situací důvěřovat, přejímat je a chovat se podle nich?

Ilustrace:

Sedmá krok je vůbec nejobtížnější. Lze jej učinit skutečně teprve poté, co je vytvořena vhodná expertní skupina a jen z těch účastníků expertní skupiny, kteří jsou schopni prokázat se znalostí podmínek, za kterých může nastat rovnováha v prezentaci herních situací. Proto tomu, koho předešlé zaujme, doporučujeme, aby se pokusil sám definovat podmínky individuální a společné prezentační rovnováhy. Pokud se mu to podaří, zjistí, že i na celou analyzovanou realitu nahlíží jinak než před tím a že v ní vidí to, co si před tím neuvědomoval. (20.8.2006)

Metody práce s modelem - analýza

Zatím jsme se pouze věnovali otázce, jak příslušný model vytváříme. Nyní si můžeme něco říci o metodách vyhodnocení modelu. Zde lze rozlišit dva přístupy, které se vyplácí v praxi vhodně kombinovat:

- Bud' budujeme formalizovaný model (např. v podobě interaktivního počítačového programu), což ovšem bývá nesmírně pracné. Rovněž tak řešení některých úloh tím, že se pokusíme o přesnou kvantifikaci a požití matematické procedury při jejím vyhodnocení, je obtížné a lze jej použít jen v některých případech.

- Nebo používáme formalizované prostředky k vytvoření konceptu, který vyhodnocujeme na základě zkušeností, představitivosti a intuice, přičemž vypovídací schopnost lze zvýšit a výsledky objektivizovat zapojením vícero expertů.

Z hlediska nákladů a časových možností je vhodnější druhý přístup. První má své místo jako obecná příprava, kdy schopnost formalizované modely slouží k vytvoření prostoru pro ukládání vlastních zkušeností a zpřesnění komunikace expertů.

K metodám vyhodnocení modelu pak patří:

1. Identifikování toho, o jaký typ hry se jedná, tj. vymezení příčin redistribuce. Tou mohou být:

- neurčitost kritérií,
- hierarchičnost systému - přerozdělovací moc shora,
 - prvotní - vzniklá vývojem systému,
 - druhotná - daná již jinak vzniklou hierarchičností,
- role koalic,
- role společenské pozice,
- role informací (asymetrie),
- zabezpečení solidarity v systému.

Ilustrace:

V našem případě se vyskytují všechny typy příčin redistribuce, a to i v jednotlivých dílčích oblastech (resp. dílčích hrách). (20.8.2006)

2. Nastavení základních parametrů:

- Stačí ocenění výkonnosti 6:4:2, nebo máme dobrý důvod (tj. zdůvodnitelný, proč nelze redukovat k jednoduchému případu) pro jiné ocenění výkonnosti hráčů.

- Stačí 3 hráči, nebo musíme rozšířit:

- na více hráčů z důvodů rozporů uvnitř skupin jednotlivých typů hráčů
- na více hráčů, aby bylo možné identifikovat prvky ve skupinách
- k vyjádření síťového propojování mezi skupinami.

Ilustrace:

Výkonnost uvnitř politických stran můžeme v prvním přiblížení zkoumat prostřednictvím ocenění 6:4:2. Počet stran musíme uvažovat podle toho, kolik jich skutečně je, a jejich váhu ocenit (alespoň v prvním přiblížení) počtem získaných mandátů (zde s modelem 3/6:4:2 - tj. tři hráči a nejjednodušší ocenění výkonnosti - nevystačíme). Rovněž tak nemůžeme strany považovat za monolitní a musíme pracovat s modelem křížových síťových vazeb. Např. skupina uvnitř ODS orientující na strategii velké koalice, skupina orientující se na trojkoalici apod., přičemž důležité je identifikovat, jaké další důsledky taková orientace má. (20.8.2006)

3. Identifikování redistribučních situací typu (3:5:3), které nazýváme rovnostářské přerozdělení s lidem. Jedná se o velmi častý případ, kdy hráč s výkonností 4 se prosadí jako lídr, vytvoří si s podporou hráče s výkonností 2 nárok na odměnu ve výši 5, podprůměrný i nadprůměrný hráč pak získají stejnou odměnu 3. Tyto situace jsou velmi časté tam, kde je omezena meziorganizační migrace či jsou méně určitá kritéria výkonnosti. Prosazuje se ambiciózní průměr a narůstá role pozičních vztahů v organizacích.

Ilustrace:

Tímto směrem vývoje jsou poznamenány zejména aparáty jednotlivých stran, které postupně získávají kontrolu i nad povolebním vyjednáváním. (20.8.2006)

4. Vyjádření toho, jakou roli hraje meziorganizační migrace a čím je tlumena

Ilustrace:

Meziorganizační migrace (např. mezi zeměmi či firmami) bývá velmi významným faktorem konkurenčního tlaku na zvyšování výkonnosti a omezování redistribuce. Při analýze je důležité vymezit, kde může takto působit a příslušnou roli sehrát. Rovněž tak je ovšem důležité vědět, kde působit nemůže a nepřispívá k vytváření konkurenčního prostředí. Např. poměrně volná je migrace sympatizantů politických stran, velmi omezená je však v případě členů, zvláště těch, co mají určitou pozici. Politické strany se dokonce zpravidla snaží takovéto migraci bránit a dochází k ní za výjimečných případů. (20.8.2006)

5. Identifikování toho, kde se hrají hry s opakováním a kde:

- vzniká možnost akumulovat morální kapitál,

- lze investovat výnosy do pozice,
- je reprodukována rovnost příležitostí.

Ilustrace:

Převažují situace, kdy hru musíme uvažovat z hlediska jevů vznikajících opakováním rozhodování v rámci dilematických herních situací. Lze nabývat morální kapitál (platí to jako pro jednotlivce uvnitř hrajících skupin, tak i pro celé skupiny ve vztahu k sobě i veřejnosti).

Otázka je, zda některé rozhodnutí ve hře je tak významné, že podobné je v příslušném kontextu již neopakovatelné - tj. zda je zlomové a můžeme od něj odvíjet ocenění herních výplat. Zdá se, že tomu tak spíše není a každá zlomová situace má své pokračování. Pouze pro některé hráče může být některý moment komplexní hry, kterou povolební vyjednávání 2006 je, jako zlomový. V tom případě se jedná o významný prvek hry, který jako takový musíme uvažovat.

Investování do pozice přitom zcela zjevně dominuje nad reprodukováním rovnosti příležitostí. (20.8.2006)

6. Identifikování toho, kde mohou vznikat herní dilemata a jak je popsat prostřednictvím her v obecném tvaru.

Ilustrace:

To je důležité zejména v návaznosti na předešlé, protože u her s opakováním podléhá rozhodování a výběru alternativy v situaci dilematu jinak, větší roli hraje kooperace. Situacemi typu dilematu bývají komplexní hry prosyceny.

V našem případě vzniká dilematická situace v případě každého zvoleného poslance při každém důležitém hlasování v Poslanecké sněmovně: Pokud by hlasoval za předem dohodnutých podmínek s druhou stranou, mohl by jednorázově zaznamenat mnohem vyšší individuální zisk než v případě, kdy hlasuje se svou stranou, svou stranu by však výrazně poškodil; pokud by toto ovšem učinili i někteří další hráči, jeho zisk by se podstatně zmenšil.

Právě vzhledem k tomu, že se v daném případě jedná spíše o hry s opakování bez identifikovatelných zlomových momentů, dominuje uvnitř jednotlivých stran kooperativní prvek, resp. loajalita. (I když byly zaznamenány i určité odchylky.)

Z hlediska vývoje lze předpokládat, že se postupně bude loajalita ve vztahu poslanec-strana oslabovat, což se projeví více i při vyjednávání uvnitř stran. Rovněž tak lze počítat s tím, že silnějším motivem než očekávaný zisk v případě nekooperativního chování je hrozba ztrátou (vydírání diskreditací apod.). (20.8.2006)

Tak např. ochota KDU-ČSL uzavřít koalici s ČSSD za tiché podpory KSČM (24.8.2006) je typickým příkladem strategie, která je úspěšná právě tím, že jeden z hráčů poruší dohodu a získá tím momentální výhodu. Lze ji vyjádřit jako standardní situaci u her typu "věžňovo dilema". Jakmile je jednou taková strategie použita, nelze již dosáhnout paretovského optima v herních situacích, který se to týká. V dalším vývoji celé komplexní hry pak lze očekávat mnohem masovější uplatnění strategií založených na získání výhody porušením dohody ostatními hráči. Je možné předem identifikovat oblasti, kde k tomu může dojít. (25.8.2006)

7. Rozlišení, které vnitřní hry lze zkoumat relativně nezávisle na celém herním prostředí systému a které naopak ovlivňují výsledek celé hry.

Ilustrace:

Výše zmíněný případ her typu dilematu s opakování v případě hlasování v Poslanecké sněmovně je typický případ, který můžeme nejdříve uvažovat relativně nezávisle na dalších vazbách komplexní hry, v dalším kroku však příslušné kontext uvažovat musíme a také můžeme. "Čistý model" (bez kontextu) je dokonce důležitým východiskem, aby bylo možné identifikovat, které kontextuální vazby jsou významné. (20.8.2006)

8. Evidování zveřejňované herní strategie jednotlivých hráčů, porovnávat je s vlastní analýzou možností. Právě to umožňuje ukázat, které faktory jsou ve hře dominantní a které recesivní (tj. o které jde a kde se skutečně střetají síly, které jsou jen "deklarované pro okrasu" či za nimi nestojí skutečné síly a nelze je ani získat). Toto je velmi důležitý aspekt herní analýzy.

Ilustrace:

Zde hraje osobní prvek značnou roli, takže ilustraci autor musí spojit s vlastní výpovědí. Poměrně brzy mohl autor identifikovat "polověřejnou" strategii spočívající v ustavení menšinové vlády ODS bez M. Topolánka a s určitou formou podpory ČSSD. K této alternativě byl a doposud je poměrně skeptický z důvodu analýzy dalších herních kontextů. (20.8.2006)

9. Identifikování role reformy v systému. Proto jednou z významných dimenzí je celkové úsilí o reformu či naopak zatěžování prostředí takovými jevy jako je:

- rozmísťování nekompetence,
- bezkritičnost,
- blokováním mechanismů kontroly,

- zvětšováním přerozdělované masy.

Dlužno vždy porovnat s otázkou, kdo a kde jsou blokovány skutečné reformní kroky, tj. vypreparovat, kde se aktivní viditelní hráči stávají figurkami a kdo s nimi hraje.

Ilustrace:

K tomu snad jen poznámka, že tak, jak hra pokračuje (nejen v tomto případě, bývá to často i v jiných komplexních hrách tohoto typu), začínají stále více převažovat poziční motivace před snahou prosazovat reformní kroky. Podvazování ambice učinit reformní kroky souvisí s rolí redistribučních situací typu (3:5:3) uvnitř většiny jednajících subjektů. (20.8.2006)

Tyto metody používáme k analýze vnitřních oblastí systému.

Závěrem

J. Werich kdysi říkal, že z ničeho se nedá dělat věda, ani z vědy ne. Problematiky, kterou jsme se zabývali, by bylo možné vyložit tak, aby opticky působila mnohem "vědeckěji". Zvolili jsme opačný způsob výkladu tak, aby prezentace teoretického konceptu mohla co nejlépe navázat na zkušenosti, kterými každý z nás disponuje.

Recenze: Aplikace teorie redistribučních systémů

Jiří Benesch

Povolební vyjednávání nese všechny charakteristiky herní situace, herní situací bezesporu je a jako takové může být předmětem zájmu teorie her. Čím však může teorie her k analýze povolebního vyjednávání přispět? Především zcela odlišným úhlem pohledu na danou problematiku, než jak je tato záležitost nazírána například politickými komentátory. Také svým odstupem. Politici komentátoři se v průběhu povolebního vyjednávání prostřednictvím zveřejňovaných názorů na to kdo je ten „dobrý“ a kdo ten „špatný“ většinou sami stávají účastníky hry. O takové situaci se analýza v obecné rovině zmiňuje a označuje ji jako „*individuální distorzi*“... „*v podobě subjektivních hodnocení toho, kdo model zpracovává a kdo je nějakým způsobem tak či onak do hry vtažen, i když si to sám neuvědomuje či nechce uvědomit*“.

Obecná teorie redistribučních systémů (dále jen OTRS) se původně definovala jako nástroj „*K analýze systémů, v nichž dochází k určité redistribuci prostředků oproti příspěvku každého z účastníků ke společnému výkonu, ...* Oproti jiným směrům teorie her je zde zaveden nový prvek „*společný výkon*“. Ten představuje společně s redistribucí vlastní hru a dále je redistribuce také i výplatou.

Jak se však definice OTRS uplatní ve hře, kterou je povolební vyjednávání? Povolební vyjednávání je v tomto případě vlastní hrou a podíl na vládnutí představuje výplatu. Čili *příspěvkem každého z účastníků ke společnému výkonu* je společné vládnutí a *redistribuce výplaty* představuje určení podílu (výplaty) na vládnutí. Určováním tohoto podílu je právě povolební vyjednávání. Opakovaně se tímto vyjednáváním testuje míra budoucí kooperace, nebo se jím demonstruje budoucí nekooperace. Zde však dochází ke zvláštní situaci. Zatímco ve standardním přístupu ke hrám vlastní hra předchází výplatě, z pohledu OTRS se tato konkrétní hra jeví v obráceném gardu. Zde je namísto zmínit zásadní pojem který byl autory OTRS použit již na semináři pořádaném k této stati. Tímto pojmem je „*licitační fáze*“. I když tento pojem není v textu výslovně uveden, tak povolební vyjednávání by jím mohlo být označeno. I licitační fáze je nepochybně součástí hry a v případě povolebního vyjednávání je dokonce i výplatou, kterou podíl na vládnutí představuje. Nejdřív tedy výplata a až potom vlastní hra? Paradoxně to tak být může, neboť hra i výplata z pohledu OTRS probíhají v tomto případě střídavě, nebo dokonce současně!

Vše nasvědčuje tomu, že hra a výplata se mohou vzájemně prolínat a hranice se mezi těmito fázemi herních situací rozostřují. Co je vlastní hrou a co výplatou může být z určitého pohledu a v určitých typech her zřejmě velmi relativní. Je tomu tak vždy když se jedná o hru s mnohonásobným opakováním, anebo se jedná spíše o jev podmíněný současnou redistribucí očekávaně, čili teprve budoucí výplaty?

Podívejme se však na další problém, který by na základě dosavadních výsledků mohl být prostřednictvím OTRS snad řešitelný. V posledních měsících byl častým tématem úvah ve všech sdělovacích takzvaný povolební pat. Připomeňme jen, že patem nazýváme v šachu takovou situaci, kdy hráč, který je na tahu táhnout nemůže a navíc táhnout vlastně ani nesmí. Partie tak končí remizou. Pro naší povolební situaci je z oblasti deskových her a sportovní terminologie vůbec výstižnější pojem „*plichta*“. Také neustále opakované klišé, kdy se o situaci 100 na 100 mluví jako o pravici a levici je zavádějící už proto, že například Strana zelených je ve světě standardně považována za levici a také se k této charakteristice zelené strany samy hlásí. Přesto je u nás Strana zelených počítána do tzv. pravicové stovky. Proto předností analýzy je, že zde nejsou používány často matoucí pojmy „*pravice*“ a „*levice*“. Politologové se obtížnost sestavení vlády v naší zemi pokoušejí vysvětlit osobnostními charakteristikami představitelů politických stran, nebo vyrovnaným výsledkem voleb, který by měl být dílem

jakési náhody. Tomu lze těžko uvěřit všimneme-li si v souvislosti s blokovým rozdělením naší politické scény jedné zajímavé věci. K obdobnému vývoji totiž dochází také v okolních zemích. Podobnou zkušenost kdy je povolební rozložení sil takové, že je velmi obtížné sestavit vládu zaznamenalo v nedávné době Slovensko, Německo, Polsko, Rakousko, Maďarsko a velmi těsný volební výsledek zažila Itálie. Také předposlední prezidentské volby ve Spojených státech dopadly velmi těsně. V těchto zemích jsou přitom zavedeny různé systémy přepočítávání voličských hlasů na mandáty, působí tam různé strany a jiní politici. Jsou volební „plichty“ a situace jim se blížící dány působením mechanismu obecnější povahy? Existují pádné důvody domnívat se že ano. V posledních měsících se ve sdělovacích prostředcích objevilo mnoho politických analýz a komentářů zabývajících se tímto jevem i v dalších zemích a pokoušejících se o vysvětlení příčin. Dosud se to nikomu nepodařilo. Nabízejí se proto další otázky. Není tomu tak, že politologové tento jev nedokáží vysvětlit prostě proto, že jim disciplína kterou politologie je k tomu nenabízí dostatečné nástroje? A nenabízí se zde příležitost pro aplikaci teorie her, respektive příležitost pro obecnou teorii redistribučních systémů?

Paralyzované orgány státní správy a orgány zákonodárné a polarizace společnosti jsou doprovodné události, které nejsou v zájmu žádné země. Pokud existuje šance na vnesení trošky světla do zmatku výkladů proč k této situaci došlo v naší zemi a proč k podobným situacím dochází stále častěji i v zemích dalších, tak to rozhodně za pokus stojí. Možná se ne vše podaří vysvětlit najednou, ale jak řekl Konfucius:

Je lepší zapálit alespoň malinkou svíčku, nežli proklínat temnotu!

Teorie her v mikroekonomii: Kde a proč?

Radim Valenčík

Anotace: Prostředky matematické analýzy v oblasti mikroekonomické teorie jsou vhodné pouze k rozpoznávání, identifikaci a popisu statických standardních situací. Pokud se chceme zabývat dynamikou ekonomických systémů, je nejvhodnějším nástrojem popisu od jedné standardní situace k navazující teorii her. Důvody, proč nelze použít prostředky matematické analýzy k vyjádření dynamiky, resp. vývoje ekonomických systémů, jsou principiální (matematicky definovatelné a dokazatelné), vyplývají z podoby diferenciálních rovnic, kterými tyto systémy popisujeme. Pokud vhodně použijeme teorii her v oblasti zachycení dynamiky ekonomických systémů, dokážeme se dostatečně dobře vyrovnat s velkou částí úloh, které jsou prakticky významné.

Klíčová slova: Matematická analýza, teorie her, stabilita řešení, standardní situace v mikroekonomii, statika a dynamika ekonomických systémů, redistribuční systémy.

The theory of games in microeconomics: Where and why?

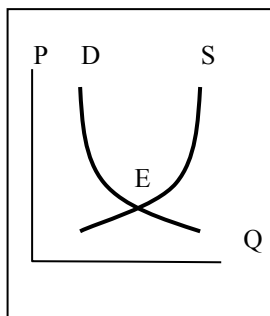
Abstract: Means of the mathematical analysis can be applied in the field of the microeconomic theory, as the instrument of recognition, identifications and descriptions of static standard situations. If there is a necessity to be engaged in dynamics of economic systems more effective means of the description of a standard situation is the theory of games. Reasons why it is impossible to use means of the mathematical analysis for the description of dynamics, or are more exact, for adequate reflection of development of economic systems, have basic character (them it is possible to define and prove by means of mathematics), result from the form of the differential equations by which the given systems it is described. Correct use of the theory of games for reflection of dynamics of economic systems allows to solve successfully numerous problems which have practical value.

Key words: The mathematical analysis, the theory of games, stability of decisions, standard situation in microeconomics, a statistics and dynamics of economic systems, systems of redistribution

O tom, že teorie her je užitečným a mocným nástrojem obecné ekonomické teorie, resp. mikroekonomie, se ví a nepochybuje již více než padesát let. Cílem tohoto příspěvku je ukázat, kde a proč může najít své uplatnění, resp. jaký je vztah mezi ní a ostatními matematickými prostředky, které mikroekonomie používá. Půjde nám přitom o to, aby odpověď byla co nejnázornější a prakticky využitelná, mj. s ohledem na pedagogické kontexty. Mj. z tohoto důvodu je následující výklad pokusem o popularizaci dané problematiky.

Při popisu a analýze reality, kterou se mikroekonomie zabývá, používáme jak matematický aparát i pojmové vyjádření. Důležitou roli hraje grafické vyjádření vztahu mezi veličinami, např.:

Obrázek vyjadřující standardní situaci (v daném případě se jedná o vztah tržní nabídky a poptávky):

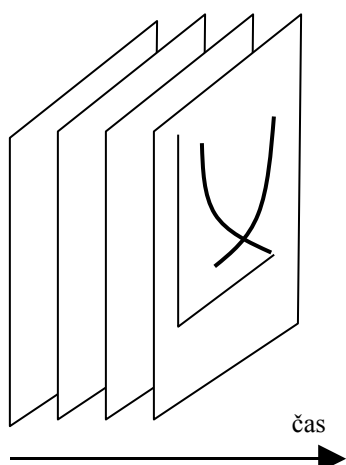

Z matematického hlediska se jedná o použití prostředků matematické analýzy v jejich grafické a z hlediska názornosti pro uživatele vhodně upravené podobě. Příslušné vztahy by bylo možné popsat rovněž prostředky vyšší matematiky (derivace a integrace funkcí, diferenciální rovnice), s nimiž je však mnohem obtížnější pracovat.

Důležité je uvědomit si, že tímto způsobem zachycujeme realitu staticky, tj. jak je tomu v určitém okamžiku. Tímto způsobem se orientujeme na popis a identifikaci standardních situací⁴⁰, které v dané oblasti nastávají či mohou nastat.

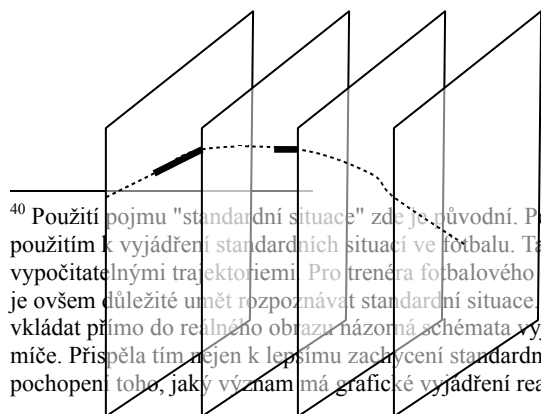
Změny reality v čase si pak můžeme představit jako posloupnost standardních situací:

Posloupnost vyjádření standardních situací prostřednictvím obrázků:

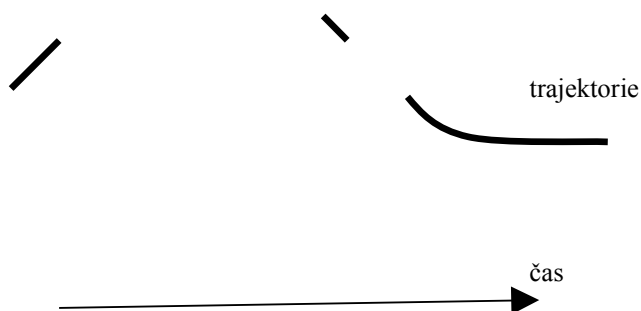

Výše uvedený matematický aparát, který používá mikroekonomie, je velmi podobný aparátu, který používá fyzika, resp. mechanika. Jak si však za chvíli ukážeme, je zde jeden velmi významný rozdíl. Ve fyzice či mechanice jsme schopni popsat chování velkého množství systémů v čase, a to s velkou přesností – balistickou dráhu letu dělové koule, vzájemné postavení planet v dlouhém časovém horizontu, let víceúhlové rakety atd. (včetně mnohem složitějších úloh). Dráhu (trajektorii) některého bodu pak můžeme znázornit např. následujícím způsobem.

Vztah mezi situací v daném čase a posloupností situací v měnícím se čase v případě fyziky či mechaniky:

⁴⁰ Použití pojmu "standardní situace" zde je nůvodní. Považujeme jej za výstižný a vhodný i z hlediska asociace s jeho použitím k vyjádření standardních situací ve fotbalu. Tam také jednají lidé a jejich chování nelze popsat nějakými vypočitatelnými trajektoriemi. Pro trenéra fotbalového družstva i pro kvalifikovaného diváka, který si chce vychutnat zápas, je ovšem důležité umět rozpoznávat standardní situace. K jejich názornějšímu zachycení začala televize v poslední době vkládat přímo do reálného obrazu názorná schémata vyjadřující vzdálenost od branky a úhel předpokládaného směřování míče. Přispěla tím nejen k lepšímu zachycení standardní situace při televizním přenosu, ale - shodou okolností - i k lepšímu pochopení toho, jaký význam má grafické vyjádření reality při výuce mikroekonomie.

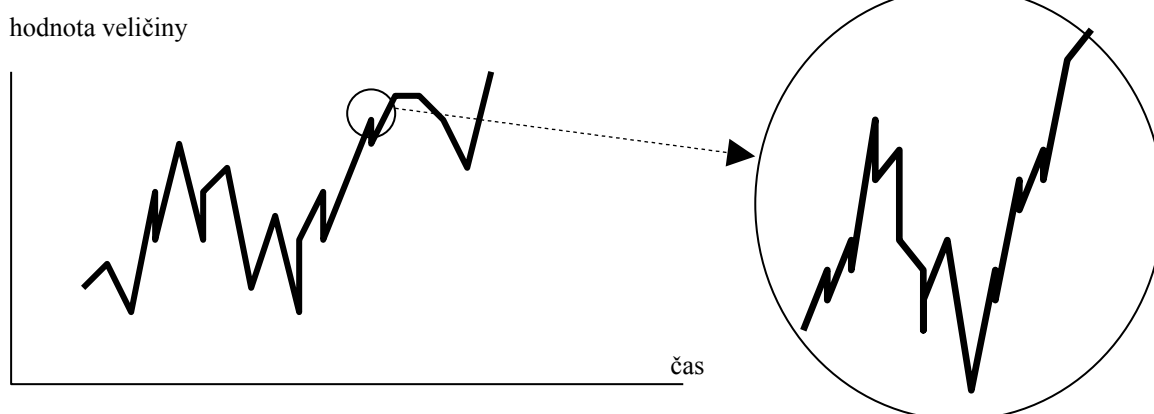

Něco podobného v mikroekonomii je nemožné, alespoň ve velké většině případů. Příčinou je to, co se ve fyzice či mechanice nazývá citlivostí systému na malé změny počátečních podmínek či vnější vlivy. Fyzika na daný jev narazila již dávno, když se začala zabývat diferenciálními rovnicemi popisujícími pohyb tří těles ve vzájemném gravitačním poli. Dnes jsme schopni odlišit systémy, které jsou stabilní vůči malým změnám počátečních podmínek či malým vnějším vlivům, od systémů, které takto stabilní nejsou.⁴¹ Naštěstí pro fyziku i mechaniku, resp. pro jejich praktické aplikace, je velké množství úloh, které lze popsat systémem diferenciálních (resp. integro-diferenciálních) rovnic, vyřešit je, zachytit chování systému v čase tak, že matematické řešení odpovídá reálnému chování systému. Podmínkou je právě stabilita řešení vůči počátečním podmínkám.

Již ze samotného tvaru diferenciálních rovnic, kterými můžeme popsat oblast analyzovanou mikroekonomickou teorií, vyplývá, že chování příslušných ekonomických systémů je velmi citlivé na počáteční podmínky i vnější vlivy. Z matematického hlediska je to dáno nelinearitou příslušných funkcí a existencí zpětných vazeb. To vše je ještě komplikováno tím, že v ekonomických systémech figurují živé, myslící a neustále se rozhodující lidské bytosti, což do systému vnáší „nevypočitatelné“ změny.⁴²

Pokud bychom sledovali hodnotu nějaké veličiny v čase, viděli bychom většinou následující:

Změny určité veličiny v oblasti, kterou se zabývá mikroekonomie:

Pokud bychom zvětšili kterýkoli úsek toho, co se nám jeví jako lomená čára, zjistíme, že má mnohem komplikovanější tvar a to při jakkoli velikém nebo opakovaném zvětšení (až donekončena). Takovéto útvary nazýváme fraktály. Tyto matematické objekty byly objeveny na přelomu 70. a 80. let.⁴³ Jsou pozoruhodné mj. i tím, že jejich rozměr není celé číslo – v daném případě se jedná o útvar, který je svou dimenzionalitou něčím

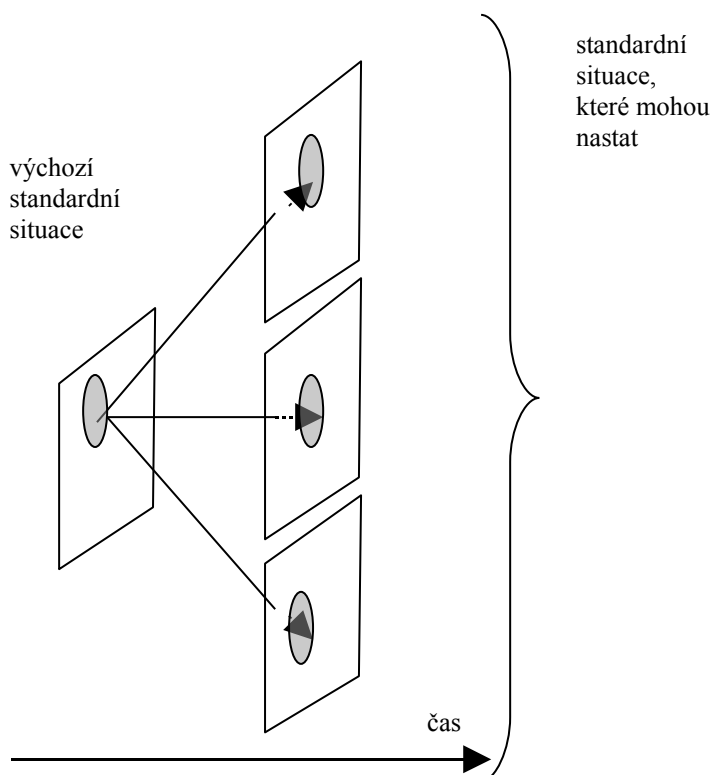
⁴¹ Ljapunova stabilita: stabilita řešení diferenciálních rovnic vzhledem k perturbaci počáteční podmínky.

⁴² Důležité jsou zejména příčiny matematicky identifikovatelné. To, že se v systému vyskytují živé, myslící a prožívající lidské bytosti není v uvedeném kontextu tak významné. Pád člověka z 20. patra dokážeme poměrně přesně popsat jednoduchými nástroji klasické fyziky, přestože se jedná o pohyb systému, jehož součástí taková bytost je. S trochou nadsázky lze říci, že působení ekonomického má na chování člověka právě tak fatální dopad, jako gravitační pole na jeho volný pád. Rozdíl je pak především ve tvaru diferenciálních rovnic, kterými bychom chtěli popsat jedno či druhé.

⁴³ Jedním z průkopníků v této oblasti je B. Mandelbrot, jehož knížka Fraktály u nás nedávno vyšla (2003). V řadě věcí se inspiroval již zmíněným A. Ljapunovem viz <http://www.janthor.de/Geo/MANDLJAP.HTM>.

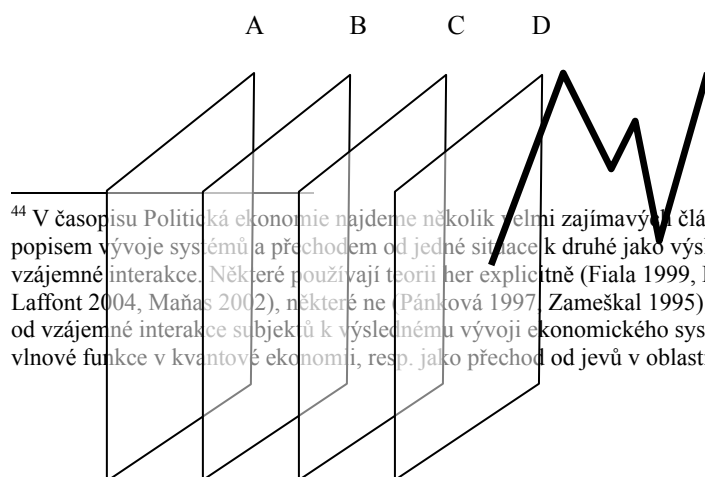
mezi jednorozměrnou křivkou a dvourozměrnou plochou. Typickým a v ekonomii často uváděným příkladem je pohyb cen akcií na akciovém trhu.⁴⁴

Nejednoznačnost předpovědi vývoje v oblasti, kterou se zabývá mikroekonomie:

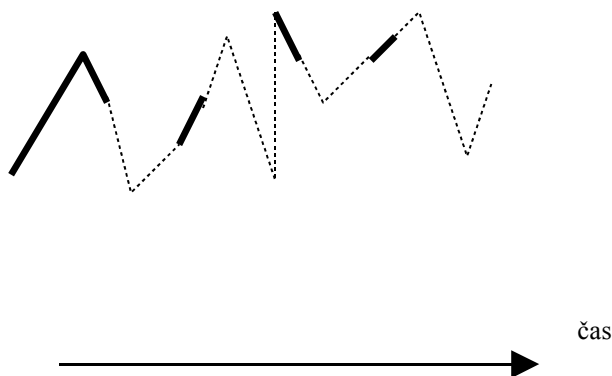

S výše uvedeným souvisí i to, že není možné jednoznačně předpovědět budoucí vývoj systémů. Můžeme jen uvést výčet standardních situací, které mohou vzniknout z nějaké výchozí standardní situace. Vhodná klasifikace standardních situací a alternativ přechodu od jedné standardní situace k následující je důležitou součástí poznání ekonomické reality. K názornému vyjádření standardních situací jsou vhodně uživatelsky upravené grafy vycházející z aparátu matematické analýzy velmi užitečné. Jakými prostředky však mikroekonomie disponuje, pokud chce analyzovat posloupnost standardních situací, kdy zde prostředky matematické analýzy nelze efektivně použít? I pro tento typ úloh (a dlužno poznamenat, že nejdůležitější typ úloh) našla mikroekonomie vhodný aparát. Tím je matematická teorie her.

Vztah mezi situací v daném čase a posloupností situací v měnícím se čase v oblasti, kterou se zabývá mikroekonomie:

⁴⁴ V časopisu Politická ekonomie najdeme několik velmi zajímavých článků, které vhodným způsobem ilustrují vztah mezi popisem vývoje systémů a přechodem od jedné situace k druhé jako výsledku rozhodování několika subjektů a jejich vzájemné interakce. Některé používají teorii her explicitně (Fiala 1999, Fotr-Švecová 2006, Laffont 2004, Mañas 2002), některé ne (Pánková 1997, Zameškal 1995). Z metodologického hlediska je vyjádření přechodu od vzájemné interakce subjektů k výslednému vývoji ekonomického systému velmi obdobným problémem jako kolaps vlnové funkce v kvantové ekonomii, resp. jako přechod od jevů v oblasti kvantové mechaniky k jevům v makrosvětě.

K popisu statické situace (v určitý daný okamžik) lze použít příslušný aparát matematické analýzy. Názorně řečeno:

- „Uvnitř“ jednotlivých „obrázků“ či „obdélníků“ můžeme použít grafy vycházející z prostředků matematické analýzy.

- K analýze toho, co se odehrává při přechodu od jedné standardní situace ke druhé, je pak nejvhodnějším aparátem teorie her.

Výše uvedené lze říci také takto: Vzhledem k citlivosti matematických modelů, kterými popisujeme systémy v předmětu mikroekonomické analýzy, na počáteční podmínky a vnější vlivy, musíme dynamiku těchto systémů vyjádřit jako posloupnost standardních situací. K analýze posloupnosti standardních situací se pak jako nejvhodnější teoretický nástroj ukazuje teorie her. Z toho pak vyplývá, že:

- Nástroje odvozené od prostředků matematické analýzy jsou vhodné k identifikaci a popisu standardních situací v jejich statickém vyjádření.

- K popisu dynamiky ekonomických systémů (či obecněji systémů, které jsou předmětem mikroekonomické teorie) je vhodná teorie her.

Použití teorie her k analýze vývoje ekonomických systémů je typickým příkladem úlohy, pro kterou se v posledních desetiletích vžil označení „nacházení řádu v chaosu“.⁴⁵ Situací, které mohou nastat, je zdánlivě nepřeberné a teorií či lidským rozumem neuchopitelné množství, tím spíše se to pak týká toho, co se může odehrát při přechodu od jedné situace ke druhé, jaké alternativy zde mohou nastat. Realita, která nás obklopuje, je skutečně nesmírně rozmanitá a bohatá. Přesto však to, co se může odehrát, lze – právě s využitím dobře aplikovaného aparátu teorie her – vhodně utřídit a do značné míry i předpovědět, co se bude dít a jakou optimální strategii mohou jednotliví účastníci zvolit.⁴⁶ Právě v této oblasti se pak ukazuje praktický význam znalosti mikroekonomie v plné šíři a kráse.

⁴⁵ Orientaci v teorii chaosu i těm, co se touto otázkou nezabývají profesionálně, poskytne knížka J. Gleicka Chaos (1996) s podtitulem „Vznik nové vědy“. (Originál byl vydán již v roce 1987 a dále zmíněný J. Barrow na něj v podstatných souvislostech navazuje.) Tato knížka je metodologicky velmi silná a pro rozvoj ekonomické teorie relevantní. Popisuje „hledání řádu v chaosu“, tj. v dynamických nelineárních systémech. Ukazuje mj. že i velmi jednoduché dynamické nelineární systémy „vytvářejí svět“, v němž nelze použít matematického výpočtu (resp. kdy možnosti matematického výpočtu jsou velmi omezené). A to ze zásadních důvodů (tj. nikoli proto, že nemáme přesná vstupní data, dostatečně vyvinutý matematický aparát či nedostatečně výkonné prostředky výpočtu). Zkrátka - matematicky je dokázáno, že matematickým výpočtem nelze chování takových systémů popsat. Přesto však mohou matematické prostředky významně přispět k pochopení chování těchto systémů a přinést prakticky užitečné závěry. K hledání „řádu v chaosu“ viz též Coveney - Highfield (2003).

⁴⁶ Pro tento typ úloh používá J. Barrow (1997) velmi výstižný pojem „algoritmická stlačitelnost“: „Cílem vědy je dát rozmanitosti přírody smysl. Věda není založena pouze na pozorování; sice se o ně opírá, aby nashromáždila informace o světě a aby testovala předpovědi o tom, jak bude svět reagovat na nové situace, ale jádro vědeckého postupu se nachází mezi těmito dvěma procedurami. Nejde o nic jiného než o transformaci soupisů pozorovaných dat do zkrácené podoby, vznikající rozpoznáváním řádu. Tento rozpoznávaný řád dovozuje nahradit informační obsah pozorované řady událostí stručnou formulí, jejíž informační obsah je stejný nebo téměř stejný. Jak vědecká metoda vyvířala, začali jsme si být vědomi rafinovanějších typů řádu, nových forem symetrie a nových typů algoritmů, které mohou zázračně kondenzovat nesmírné řady pozorovaných dat do kompaktního vzorce... Každý řetězec symbolů, který může být zapsán ve zkrácené podobě, se nazývá algoritmicky stlačitelný... Bez rozvíjení algoritmických stlačení dat by se veškerá věda začala měnit v jakési bezduché sbírání známek - shromažďování každého dostupného faktu bez jakéhokoli výběru.“ (S. 20 - 21.)

Pojem „algoritmická stlačitelnost“ ve velmi obecné rovině vystihuje, o co ve vědeckém poznání jde. Nevyčerpatelná realita se před námi rozevírá v podobě nekonečných souborů dat. Úkolem vědeckého poznání je nahradit donekonečna ubíhající soubory dat jejich konečnou reprezentací (modelem, předpisem apod.). Algoritmické stlačení přitom zdaleka nemusí mít podobu matematického vyjádření. Lidé byli schopni stlačit soubory dat dávno před tím, než si osvojili matematiku.

Podíváme-li se na učebnice mikroekonomie, zjistíme, že se v nich teorie her prezentuje zpravidla jen okrajově a s důrazem na jeden příklad - duopol, resp. problematiku dodržení či nedodržení kartelových dohod.⁴⁷ Přitom přechod od kerékoli standardní situace k druhé z hlediska kerékoli zúčastněného subjektu je typickou herní situací (při které je využita určitá herní strategie a které odpovídá určité rozdělení výplat), např.:

- Když se výrobce rozhoduje o tom, zda zvýší či sníží cenu výrobku a odhaduje, co se odehraje.
- Když se zaměstnanec rozhoduje o tom, zda požádá o vyšší plat, nebo nikoli.
- Když se zaměstnanec rozhoduje, zda zůstane ve firmě, nebo nikoli.
- Když se zaměstnanec rozhoduje, zda vstoupí do odborů či nikoli, resp. zda spolu s dalšími založí odborovou organizaci, nebo nikoli.

- Když se spotřebitel (prakticky při každém spotřebním aktu) rozhoduje, zda upřednostní investování do uchování a rozvoje svých schopností (tj. lidského kapitálu) nebo do podmínek jejich uplatnění, do své společenské pozice (tj. sociálního kapitálu).

- Atd. Podobných i typově odlišných příkladů lze uvést velké množství. Vhodná typologie jednotlivých herních situací, resp. přechodů od jedné standardní situace ke druhé, o kterém rozhoduje výsledek určité hry, je poměrně náročným teoretickým výkonem. Každý krok v jeho řešení má značný význam pro praxi i pro další rozvoj teorie.

Při každém takovém přechodu od jedné standardní situace ke druhé se většina účastníků může rozhodovat mezi více variantami. Odhadují přitom, jak se zachovají ostatní (vznikají typická herní dilemata). Výsledkem reálného střetu strategií, které jsou jednotlivými účastníky (hráči) zvoleny, dochází k přechodu od jedné standardní situace ke druhé.⁴⁸

Velmi důležitým aspektem společným pro všechny výše uvedené přechody je to, jak se vyvíjí vztah mezi výkonností jednotlivých hráčů a jejich odměnou, resp. zda v systému působí určité mechanismy, které systematicky přesouvají část prostředků od jedné hrách k druhým oproti rozdělení odměn podle výkonnosti. V menší či větší míře takové mechanismy existují v každém ekonomickém systému. Jde o to, jakou konkrétní podobu mají a jak se vyvíjejí. Ukazuje se, že pod zorným úhlem obecné problematiky redistribučních systémů můžeme nahlížet (analyzovat a z analýzy odvodit důležité závěry do budoucna i pro praxi) prakticky každý relevantní přechod od jedné standardní situace ke druhé. Rovněž tak platí, že do každého takového přechodu se promítá role státu, resp. to, jakou roli v hierarchii redistribučních procesů uvnitř organizací a mezi organizacemi zaujímají ekonomické funkce státu. Na jedné straně tak lze rozvíjet obecnou teorii redistribučních systémů jako aplikaci teorie her na mikroekonomickou problematiku, na druhé straně velká většina aplikací teorie her k mikroekonomické problematice může být zahrnuta do obecné problematiky redistribučních systémů.⁴⁹

⁴⁷ Výjimkou je učebnice B. Sekyrky (2002), kde je uvedeno větší množství aplikací, mj. i v oblasti veřejné volby.

⁴⁸ Vraťme se ještě jednou k analogii se současnými koncepcemi a diskusemi v kvantové mechanice, které jsou z hlediska našeho tématu přinejmenším velmi inspirující. Jedním z ústředních problémů je zde interpretace toho, k čemu dochází při kolapsu vlnové funkce, což je stejný problém, jako problém lokalizace či měření z hlediska role pozorovatele. Existuje několi velmi výrazně odlišných koncepcí - např. klasická kodaňská (Bohrova), koncepce "mnoha světů" (Everettova), absorpční (Feynmanova) a další, z nichž každá poskytuje vysvětlení, kterému se naše představivost i intuice vzpírají. Nabízí se ovšem i spojení s již zmíněnou teorií chaosu, viz např.:

"Jednou z alternativ ke klasickým částicím je představa pozorování jako určitých bodů ve stavovém prostoru nelineárních transformací vlnové funkce. Atraktory v teorii chaosu jsou modelem takových procesů. Snad existují fyzikální vlnové funkce a kvantová mechanika pouze modeluje průměrné nebo statistické chování těchto funkcí. Snad struktura těchto fyzikálních vlnových funkcí určuje pravděpodobnost, s jakou se vlnová funkce bude nelineárně transformovat v určité oblasti. Pokud je tomu tak, pak pravděpodobnost v kvantové mechanice slučuje dva velmi odlišné druhy pravděpodobností. Prvním druhem je pravděpodobnost související s naší neschopností popsat detailnější chování fyzikální vlnové funkce. Druhým druhem je pravděpodobnost, s jakou se fyzikální funkce bude transformovat v určitém bodě pozorování.

Model tohoto typu by mohl být schopen vysvětlit existující experimentální výsledky a navíc nikde neporušuje lokalizaci. Z matematického hlediska nelze přehlédnout, že modely tohoto typu používají pro modelování vlnových funkcí diskretizované konečné diferencí rovnice místo spojitých diferenciálních rovnic (Budnik 1995). Nelinearita, která se musí zavést pro diskretizaci diferencí rovnice, je zdrojem chování, které se podobá chaotickému chování v teorii chaosu. Působení zákonů zachování v těchto modelech spočívá v konvergenci procesů ke stabilním stavům. Informace o působení těchto zákonů je podobná jako v hologramu rozprostřena přes celou oblast." (Svršek 1997)

Analogie mezi kolapsem vlnové funkce (kdy dochází k lokalizaci částice) a přeměnou herní situace ve výsledek hry vykazují z metodologického hlediska celou řadu obdobných rysů. Může být využita oboustranně - tj. v oblasti ekonomie se můžeme inspirovat vývojem názorů a metod v oblasti kvantové mechaniky, právě tak mohou být přístupy aplikované v oblasti ekonomie inspirativní pro současnou kvantovou mechaniku.

⁴⁹ Problematikou obecné teorie redistribučních systémů se zabývá několik členů katedry ekonomie na VŠFS (R. Bedretinov, R. Valeník, P. Wawrosz) a externích spolupracovníků (např. B. Sekyrka, J. Benesch a další). Výsledky jsou povzbudivé a byly předneseny na několika vědeckých konferencích v letošním roce. V nejpůlnejší podobě jsou publikovány na pokračování v časopise Marathon (již zveřejněné 5. číslo letošního roku a připravované 6. číslo).

Literatura:

- Barrow, J.: Teorie všeho, Praha, Mladá fronta 1997. ISBN 80-204-0602-6
- Blackwell, D. - Girshick, M.: Teorie her a statistického rozhodování. Praha, Nakladatelství ČSAV 1964. 21-4038-64
- Budnik, P.: Developing a local deterministic theory to account for quantum mechanical effects. hep-th/9410153, 1995. (Cit. podle Svršek 1997.)
- Coveney, P., Highfield, R.: Mezi chaosem a řádem, Praha, Mladá fronta 2003. ISBN 80-204-09899-0
- Gleick, J.: Chaos, Brno, Ando Publishing 1996.
- Fiala, P.: Modelování vyjednávacího procesu s více hodnotícími kritérii. In: Politická ekonomie 2/1999. ISSN 0032-3233.
- Fotr, J., Švecová, L.: Riziko a nejistota ve strategickém rozhodování. In: Politická ekonomie 1/2006. ISSN 0032-3233.
- Laffont J. - J.: Teorie her a případ dat z aukcí. In: Politická ekonomie 1/2004. ISSN 0032-3233.
- Mañas, M.: Teorie her a její aplikace, Praha, SNTL 1991.
- Mañas, M.: Hry v ekonomické teorii. In: Politická ekonomie 1/1995. ISSN 0032-3233.
- Mañas, M.: Konkurenční a koluzivní chování v oligopolu. In: Politická ekonomie 1/2002. ISSN 0032-3233.
- Mañas, M.: Teorie her a konflikty zájmů, Praha, VŠE 2002.
- Mandelbrot, B.: Fraktály, Praha, Mladá fronta 2003. ISBN 80-204-1009-0
- Marathon 4/2006 (www.valencik.cz/marathon). ISSN 1211-8591
- Marathon 5/2006 (www.valencik.cz/marathon). ISSN 1211-8591
- Pánková, V.: Modelování dynamických procesů - problém dat. In: Politická ekonomie 4/1997. ISSN 0032-3233.
- Sekerka, B.: Mikroekonomie, Praha, Profess Consulting 2002.
- www.janthor.de/Geo/MANDLJAP.HTM
- Svršek, J.: Některé problémy kvantové mechaniky 1. In: Natura 3/1997. ISSN 1212-6748. <http://natura.baf.cz/natura/1997/3/9703-7.html>
- Zameškal, Z.: Dynamický optimalizační finanční model z pohledu cílů chování a teorie rozhodování. In: Politická ekonomie 4/1995. ISSN 0032-3233.

3. Dodatek

Nejnovější v teorii redistribučních systémů: Hry s licitací

Radim Valenčík

V reálném životě se velmi často setkáváme se hrami s licitací. Jedná se o hry, ve kterých můžeme rozlišit dvě fáze:

- Licitační, kdy jednotliví hráči zveřejňují, jaké strategie by mohli za těch či oněch podmínek uplatnit, jaké jsou jejich priority, jaké předpokládají rozdělení výplat, příp. i jaký očekávají budoucí vývoj, resp. předkládají představu o budoucím vývoji.

- Akční, kdy jednotliví hráči uplatní různé strategie a dojde k určité situaci, na základě které jsou rozděleny hráčům výplaty.

Se hrami, u nichž lze rozlišit licitační a akční fázi, se setkáváme i v případě umělých her, např. karetních, jaké jsou poker, licitovaný mariáš, taroky a zejména pak bridž. Všimněme si, že u těchto her není ve chvíli licitace známa výplatní matice, tak jak je definována, protože žádný z hráčů neví, jaké karty mají ostatní hráči. Umění licitace v bridži (kde licitační fáze je náročnější a důležitější než akční fáze, tj. vlastní hra) spočívá právě v tom, aby si spoluhráči vyměnili co nejvíce informací a vylicitovali co nejvyšší hru, na kterou mají, případně naopak omezili prostor pro vylicitování nejvyšší možné hry protihráčům.

V každém případě platí následující tvrzení: Pokud má být licitační fáze významná, nesmí všichni hráči znát výplatní matici. Pokud by totiž každý z hráčů znal všechny strategie, které mohou uplatnit ostatní hráči a i on sám, pokud by znal, jaké výplaty v případě volby jednotlivých variant uplatnění strategií budou, neměla by licitační fáze smysl. Každý hráč by zvolil optimální strategii (příp. smíšenou strategii) a na základě ní jednal. Licitace by nemohla přinést žádné zlepšení.

Z výše uvedeného vyplývá důležitý závěr: Hry s licitací nejsou hrami v normálním tvaru, protože hry v normálním tvaru předpokládají znalost výplatní matice (jak tím, kdo danou hru analyzuje "zvenku", příp. kdo ji používá k modelování reálných situací, tak i jednotlivými hráči). Velká část případů, s nimiž se v případě her s licitací můžeme setkat, je mírnou modifikací her v normálním tvaru a lze je do normálního tvaru převést.

Vzhledem k tomu, že víme, čím je výplatní matice dána, můžeme si snadno udělat představu o tom, který z prvků výplatní matice mohou jednotliví hráči neznát:

- Může to být existence skrytého hráče - vnějšího spojence, který může vstoupit do hry, příp. hráče uvnitř struktury jiného hráče, který může vstoupit do hry jako samostatný a ovlivnit ji.
- Může to být neznalost herní strategie, kterou může uplatnit některý z hráčů.
- Může to být odlišné očekávání výplat jednotlivými hráči, příp. odlišné ocenění hodnoty reálně dosaženého výsledku (což nastává v případě, kdy některý z hráčů má odlišné preference než jaké mu připisují jiní hráči).

Je zřejmé, že v reálném životě v případě většiny situací, k jejichž analýze můžeme teorii her použít, může některý z výše uvedených případů (vstup skrytého hráče do hry, neznalost herní strategie či neznalost preferencí apod.) nastat. Proto se také s licitační fází můžeme v běžných situacích, k jejichž analýze lze aparát teorie her uplatnit, s licitací setkat. Licitace přitom může mít různou formu - zastrasování, vydírání, vyjednávání apod. Případem licitace může být i lakonické: "Peníze nebo život!" či "Stůj nebo střelím!" (Je na druhém z hráčů, aby ocenil, jak je nově zjevená strategie prezentovaná prvním hráčem reálná - tj. zda má k dispozici to, čím vyhrožuje, či zda je skutečně odhodlán příslušnou krajní strategií použít.)

Ten z hráčů, který se účastní licitační fáze hry, očekává, že si prostřednictvím licitace zvýší svůj užitek, resp. že jeho užitek bude větší, než pokud by se licitační fáze nezúčastnil. Z toho vyplývají následující otázky:

1. Kdy a za jakých podmínek přináší licitace paretové zlepšení, kdy všem hráčům a kdy jen některým?
2. Kdy a za jakých podmínek může být dosaženo licitační rovnováhy či licitačního optima, tj. situace, ve které žádný z hráčů si již formou licitace nemůže zvýšit svůj užitek?

Každý účastník hry si přitom může vytvořit tři typy modelů výplatních matic:

1. Model určený pro vlastní odhad budoucího vývoje a rozhodování o volbě vlastních strategií. Bude se pochopitelně snažit, aby tento model byl co nejpřesnější.
2. Model, kterým se bude snažit postihnout vidění reality ostatními hráči. Jedná se o model, jehož vytvoření předpokládá určité vcítění se do způsobu vidění reality, jejího hodnocení, priorit apod. jinými hráči. (Tento typ modelů bývá velmi poučný.)
3. Model, který vytváříme pro ostatní hráče a zveřejňujeme jej ostatním hráčům (buď všem stejný, nebo selektivně). Tímto modelem se snažíme aktivně ovlivnit jejich rozhodování a s tímto modelem také vstupuje každý z hráčů do procesu licitace, tj. každá licitace má podobu prezentace modelu tohoto typu. Právě tento typ modelů hraje roli ideologie, což lze nahlížet i opačně, tj. že každá ideologie může být vyjádřena jako aktivní model tohoto typu.

Pokusme se najít východisko k "rozklíčování" problematiky vzájemného působení uvedených tří modelů. Jak na to jít? Co zde bude nejdůležitější i z hlediska praktického kontextu a praktického smyslu této problematiky?

Za určitých specifických podmínek může být vypracování modelu prvního typu (který slouží "mně samotnému" k tomu, abych dokázal co nejlépe odhadnout budoucí vývoj a vybrat nejvhodnější strategii) totožné s vypracováním aktivního modelu, kterým svou představu o budoucnosti předkládám všem ostatním hráčům. Definování podmínek, za kterých je využití aktivního modelu k ovlivnění ostatních hráčů založeno na rozšíření vlastního vidění budoucího vývoje (bez účelových zkreslení), optimální strategií, je rovněž zajímavým úkolem teorie. Pokusme se samostatně zformulovat problém jako problém předpokladů toho, aby licitační rovnováha byla spojena s pravdivou prezentací budoucího vývoje. Lze přitom rozlišit:

Individuální rovnováhu tohoto typu: Největšího užítu dosahují, když všem ostatním zveřejňují model, který znám, a jednám podle toho, jak vymezuje mé jednání jako optimální jednání.

Společnou rovnováhu tohoto typu: Každý z hráčů dosahuje největšího užítu tehdy, když všem ostatním zveřejňují model, který, a jednám podle toho, jak vymezuje své jednání jako optimální jednání.

- Za jakých předpokladů je možná individuální rovnováha v prezentaci herních situací?
- Za jakých předpokladů je možná společná rovnováha v prezentaci herních situací?
- Za jakých předpokladů budou hráči zveřejňovaným herním situacím důvěřovat, přejímat je a chovat se podle nich?
- Za jakých předpokladů bude moci každý hráč předpokládat, že všichni hráči pracují se stejným modelem a berou ho za určující pro své jednání?

Vidíme, že rozvíjením teorie redistribučních systémů se můžeme dostat až k analýze způsobu vzniku a role ideologií. Současně je zřejmé, že existence více hráčů znamená i existenci více modelů, a to dokonce tří typů modelů. Při popisu reality tedy musíme respektovat princip plurality. Stojí zato si uvědomit následující:

- Všechny tři typy modelů na sebe navzájem mohou působit. Analýza vzájemného působení modelů výše uvedených tří typů představuje nesmírně zajímavou oblast rozvíjení teorie redistribučních systémů.

- Za určitých specifických podmínek může být vypracování modelu prvního typu (který slouží "mě samotnému" k tomu, abych dokázal co nejlépe odhadnout budoucí vývoj a vybrat nejvhodnější strategii) totožné s vypracováním aktivního modelu, kterým svou představu o budoucnosti předkládám všem ostatním hráčům. Definování podmínek, za kterých je využití aktivního modelu k ovlivnění ostatních hráčů založeno na rozšíření vlastního vidění budoucího vývoje (bez účelových zkreslení), optimální strategií, je rovněž zajímavým úkolem teorie.

Výše uvedené je významné z hlediska pochopení vztahu mezi teorií a praxí, resp. dává odpověď na otázku, proč je mnohdy tak obtížné uplatnit výsledky teorie v praxi. Současně ukazuje, že problematika uplatnění výsledků teorie v praxi může a měla by být pojata též jako teoretický problém.

Pokaždé, když někdo přichází s něčím novým (navrhuje nějaké nové řešení), prezentuje novým způsobem budoucí vývoj. Neboli - navržení něčeho nového vždy ovlivní tvorbu modelu výplatních matric všemi hráči, a to modelů všech tří typů (které si vytvářejí pro sebe, prostřednictvím kterého se snaží přecíst ostatní hráče, který vytvářejí pro druhé).

Bez pochopení tohoto "licitačního kontextu" (tj. toho, že vždy vstupujeme do složitých her, v nichž jde většině hráčů z různých důvodů o něco zcela jiného než o to, aby se něco přínosného uplatnilo v praxi), budeme vždy - a to spíše nepříjemně - překvapeni, jak "odolná" může být realita vůči rozumným návrhům a doporučením. Jinými slovy - rozvíjení teorie her tímto směrem (nalézání a popis standardních situací, jejich analýza z hlediska podmínek dosažení různých typů rovnováhy apod.) má klíčový význam, pokud se chceme naučit prosazovat přínosná řešení v praxi.

Z metodologického hlediska stojí za povšimnutí, že nalezení jakéhokoli formalismu popisujícího tento typ her umožňuje mnohem přesněji rozeznat a utřídit situace, s nimiž se v praxi setkáváme. Rozvíjení matematického aparátu a používání metody úplného výčtu se vzájemně velmi vhodně doplňuje. Současně je zřejmé, že každý sebemenší pokrok v poznání standardních situací u her tohoto typu a jejich následná analýza mají pro každého, kdo se snaží něco prosazovat, obrovský význam. Jedná se o tu oblast rozvoje teorie, která je "živá" a kdy její výsledky jsou bezprostředně využitelné. Je to oblast, na které lze názorně ilustrovat, jaké možnosti v oblasti absolventských sítí vysokých škol založených na celoživotním poskytování nejnovějších a v praxi využitelných informací z oblasti původního výzkumu existují.